

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЛІНГВІСТИКИ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач випускової кафедри

_____ Ельвіра ЛУЗІК

« _____ » _____ 2023 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)

ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ «БАКАЛАВР»

Галузь знань: 05 Соціальні та поведінкові науки

Спеціальність 053 «Психологія»

Освітньо-професійна програма «Практична психологія»

**Тема: Зв'язок кар'єрних орієнтацій студентів з характеристиками
ціннісно-сислової сфери**

Виконавець: здобувачка Літвінова Дарина Геннадіївна

Керівник: кандидат пед.наук, доцент Смолінчук Лариса Симонівна

Нормоконтролер: _____ Тамара МИХЕСВА

Київ – 2023

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет лінгвістики та соціальних комунікацій
Кафедра педагогіки та психології професійної освіти
Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки
Спеціальність 053 «Психологія»
ОП «Практична психологія»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
Ельвіра ЛУЗІК

«___» _____ 2023 р.

ЗАВДАННЯ

на виконання кваліфікаційної роботи

Літвінової Дарини Геннадіївни

1. Тема кваліфікаційної роботи: «Зв'язок кар'єрних орієнтацій студентів з характеристиками ціннісно-сміслової сфери», затверджена наказом ректора від «12» квітня 2023р. № 492/ст.

2. Термін виконання роботи: з 07.02.2023 р. до 25.06.2023 р.

3. Вихідні дані до роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до першого та другого розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків загальним обсягом 78 сторінок, з них обсяг основного тексту 46 сторінок, список використаних джерел нараховує 53 позиції.

4. Зміст пояснювальної записки: кваліфікаційна робота складається з 2-х розділів. I розділ – теоретичне дослідження проблеми формування кар'єрних орієнтацій у студентів та їх зв'язку з ціннісно-смісловою сферою. II розділ – діагностика домінуючих кар'єрних орієнтацій у студентів та встановлення їх зв'язку з характеристиками ціннісно-сміслової сфери. Список літератури містить 53 джерела.

5. Перелік обов'язкового графічного (ілюстративного) матеріалу: 9 таблиць.

6. Календарний план-графік

№ пор.	Завдання	Термін виконання	Відмітка про виконання
1.	Опрацювання та реферування літератури з теми дослідження. Визначення об'єкта і предмета дослідження	07.02.2023	24.01.2023
2.	Формулювання теми, мети, завдань дослідження. Написання вступу. Складання попереднього плану роботи. Узгодження з керівником	22.02.2023	05.02.2023
3.	Написання першого розділу. Подання керівникові на перевірку	29.03.2023	31.03.2023
4.	Написання другого розділу. Подання керівникові на перевірку	28.04.2023	26.04.2023
5.	Оформлення роботи. Подання керівникові на перевірку	12.05.2023	15.02.2023
6.	Попередній захист кваліфікаційної роботи	29.05.- 01.06.2023	30.05.2023
7.	Опрацювання зауважень і виправлення недоліків	02.06.2023	04.05.2023
8.	Подання остаточного варіанта роботи на кафедру для перевірки на академічну доброчесність	05.06.2023	5.06.2023
9.	Подання кваліфікаційної роботи на рецензування	12.06.2023	12.06.2023
10	Захист роботи	1906.2023 - 22.06.2023	

7. Дата видачі завдання: «07» лютого 2023 р.

Керівник кваліфікаційної роботи _____ Лариса СМОЛІНЧУК

(підпис керівника)

(п.і.б.)

Завдання прийняв до виконання _____ Дарина ЛІТВІНОВА

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до кваліфікаційної роботи «Зв'язок кар'єрних орієнтацій студентів з характеристиками ціннісно-сміслової сфери»: 78 сторінок, 9 таблиць, 53 використаних джерела, 3 додатки.

Об'єкт: кар'єрні орієнтації студентів.

Предмет: зв'язок кар'єрних орієнтацій студентів з характеристиками ціннісно-сміслової сфери.

Мета: встановити наявність та особливості зв'язку кар'єрних орієнтацій з характеристиками ціннісно-сміслової сфери студентів.

У кваліфікаційній роботі досліджено кар'єрні орієнтації студентів, серед яких найважливішими виявились орієнтація на служіння, автономію, стабільну роботу та професійну компетентність та встановлено їх зв'язок з характеристиками ціннісно-сміслової сфери. На основі результатів дослідження розроблено практичні рекомендації, спрямовані на підвищення рівня усвідомлення та осмисленості вибору кар'єрних орієнтацій студентами.

Практичне значення роботи полягає в тому, що матеріали дослідження можна використовувати в процесі психокорекційної роботи з юнаками та дівчатами, що переживають проблему професійного самовизначення, в психологічній та консультативній практиці.

КАР'ЄРНІ ОРІЄНТАЦІЇ, ПРОФЕСІЙНА СПРЯМОВАНІСТЬ, ЖИТТЄВІ ЦІННОСТІ, ОСМИСЛЕНІСТЬ ЖИТТЯ, СТУДЕНТИ.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ НАУКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ З ПРОБЛЕМАТИКИ КАР'ЄРНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ТА ЦІННІСНО-СМИСЛОВОЇ СФЕРИ СТУДЕНТІВ	9
1.1. Аналіз наукових підходів до визначення кар'єрних орієнтацій, їх класифікації та основних чинників.....	9
1.2. Ціннісно-смыслова сфера та її особливості у студентської молоді.	13
1.3. Зв'язок кар'єрних орієнтацій з ціннісно-смысловою сферою у студентів.....	16
Висновок до першого розділу	19
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗВ'ЯЗКУ КАР'ЄРНИХ ОРІЄНТАЦІЙ З ЦІННІСНО-СМИСЛОВОЮ СФЕРОЮ СТУДЕНТІВ	21
2.1. Методологічне обґрунтування емпіричного дослідження	21
2.2. Діагностика домінуючих кар'єрних орієнтацій та характеристик ціннісно-смыслової сфери у студентів	26
2.3. Встановлення зв'язку кар'єрних орієнтацій з характеристиками ціннісно-смыслової сфери студентів.....	34
2.4. Практичні рекомендації щодо формування кар'єрних орієнтацій у студентів	41
Висновок до другого розділу	45
ВИСНОВКИ	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	51
ДОДАТКИ	57

ВСТУП

Актуальність. Сучасна складна політична та соціально-економічна ситуація в умовах воєнного стану в Україні висуває на перший план проблеми, пов'язані з вибором професії молоддю, працевлаштуванням, а також формуванням їх кар'єрних орієнтацій в процесі навчання в закладах освіти. Для психологічної науки стають актуальними питання вибору професійної діяльності та розвитку кар'єри, адже від цього залежить самореалізація молодої людини, її професійне зростання та творчий потенціал.

Кар'єрні орієнтації пов'язують між собою особистісні властивості, здібності, професійну спрямованість молоді та зумовлюють їх вибір роботи. Саме в ситуації вибору майбутньої професійної діяльності кар'єрні орієнтації актуалізуються та впливають на подальше кар'єрне зростання. Вдалий вибір професії та місця роботи обумовлює задоволеність працею молодого фахівця, його бажання працювати та ефективність професійної діяльності.

Найважливішим життєвим етапом, що зумовлює подальшу професійну діяльність індивіда, є завершення навчання в закладі освіти, постановка кар'єрних цілей та планування кар'єри випускниками. Кар'єрні орієнтації – це результат узагальнення знань щодо себе, своїх можливостей, прагнень, професійної спрямованості. Подальше успішне працевлаштування та професійна самореалізація залежать від здатності майбутніх фахівців планувати кар'єру ще в період навчання, від їх розуміння власних здібностей щодо реалізації кар'єрного плану.

Невпевненість у майбутньому через війну та соціально-економічну кризу в Україні призводить до небажання молодих людей щось планувати ще на етапі навчання та до відсутності у випускників чіткого уявлення про подальше працевлаштування та побудову кар'єри. Як наслідок – низька мотивація до навчання, погана успішність, низька якість освіти в цілому.

Отже, перед сучасною системою освіти стоїть завдання підготовки конкурентоспроможного фахівця, що включає не тільки високий рівень професійної компетентності, але й вмотивованість та особистісну зацікавленість випускників у майбутній професійній діяльності. В цьому аспекті особливої уваги потребує формування кар'єрних орієнтацій та вміння випускників ставити перед собою кар'єрні цілі та поетапно досягати їх реалізації.

Серед зарубіжних дослідників проблемою професійної кар'єри займалися Дж. Гордон, Л. Джуелл, С. Драйвер, Д. М. Каммероу, Х. Д. Кауфман, Р. Кеттелл, К. Е. Крам, Л. Г. Почебут, Д. С'юпер, Д. Т. Халл, В. А. Чикер, Е. Шейн. Значний внесок в дослідження проблематики зробили українські вчені: О. І. Бондарчук, Н.І. Демченко, Л. Карамушка, М. С. Лукашевич, С. Онуфрив, Н.М. Проскурка, В. А. Семиченко, О. П. Щотка.

Значна кількість досліджень присвячена зв'язку кар'єрних орієнтацій з особистісними та характерологічними рисами, мотивацією, схильністю до окремих видів діяльності, але існує дефіцит наукових праць з проблематики обумовленості кар'єрних орієнтацій особливостями ціннісно-сміслової сфери молоді. Саме тому наше дослідження є актуальним та своєчасним.

Об'єкт: кар'єрні орієнтації студентів.

Предмет: зв'язок кар'єрних орієнтацій студентів з характеристиками ціннісно-сміслової сфери.

Мета дослідження: встановити наявність та особливості зв'язку кар'єрних орієнтацій з характеристиками ціннісно-сміслової сфери студентів.

Завдання:

1. Здійснити аналіз наукової літератури щодо проблеми кар'єрних орієнтацій студентів та їх зв'язку з ціннісно-смісловою сферою.
2. Діагностувати основні кар'єрні орієнтації студентів.
3. Встановити характеристики ціннісно-сміслової сфери студентів.

4. Знайти зв'язок кар'єрних орієнтацій з характеристиками ціннісно-сміслової сфери студентів.

5. Розробити практичні рекомендації, спрямовані на підвищення рівня усвідомлення та осмисленості вибору кар'єрних орієнтацій студентами.

Методи:

1. Теоретичні: аналіз наукових джерел з обраної проблематики; синтез та узагальнення інформації.

2. Психодіагностичні методики:

- Методика діагностики ціннісних орієнтацій у кар'єрі «Якорі кар'єри»

(Е. Шейн, переклад та адаптація В.А. Чікер, В.Е. Винокурова);

- Методика професійного самовизначення Дж. Голланда;

- Тест Смишловиттєві орієнтації Д. Леонтєва;

- Морфологічний тест життєвих цінностей МТЖЦ В.Ф. Сопова, Л.В.

Карпушиної.

3. Методи математичної статистики: критерій Колмогорова-Смірнова для встановлення типу розподілу даних; кореляційний аналіз з використанням критеріїв Пірсона та Спірмена для встановлення зв'язку між кар'єрними орієнтаціями та характеристиками ціннісно-сміслової сфери студентів.

Практичне значення: матеріали дослідження можна використовувати в процесі психокорекційної роботи з юнаками та дівчатами, що переживають проблему професійного самовизначення, в профорієнтації, в психологічній та консультативній практиці.

Структура кваліфікаційної роботи: робота містить вступ, 2 розділи, висновки до розділів, загальні висновки, список джерел з 53 позицій, додатки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ НАУКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ З ПРОБЛЕМАТИКИ КАР'ЄРНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ТА ЦІННІСНО- СМИСЛОВОЇ СФЕРИ СТУДЕНТІВ

1.1. Аналіз наукових підходів до визначення кар'єрних орієнтацій, їх класифікації та основних чинників

В наукових джерелах існують різні підходи до визначення кар'єри. Однією з найбільш повних є характеристика В. Болотової, яка описує кар'єру як уявлення індивіда про його трудове майбутнє, шляхи професійного самовираження, ступінь задоволення працею, просування кар'єрними сходами, саморозвиток, отримання нової кваліфікації, збільшення заробітної платні. На думку автора, «кар'єра – це просування обраним шляхом діяльності з метою отримання більших повноважень, здобуття вищого статусу, престижу, влади, матеріального прибутку» [4, с. 131].

Отже, кар'єра – це процес професійного, соціально-економічного розвитку людини, що виражається в її просуванні щаблями посад, кваліфікацій, статусів, винагород та фіксується в певній послідовності займаних позицій. Вона розглядається як процес і результат просування кар'єрними сходами, а також як спосіб реалізації себе і власних професійних можливостей.

Для побудови кар'єри дуже важливими є кар'єрні орієнтації індивіда, адже саме від них залежить вибір професійного шляху, конкретного місця роботи, колективу. У порівнянні з кар'єрним планом, кар'єрні орієнтації менше усвідомлюються.

За визначенням Н. М. Майорчака та К.С. Мозоли, кар'єрні орієнтації є структурним елементом Я-концепції особистості, що складаються з уявлень про власні здібності, мотивацію, потреби та сприяють просуванню в

професійній діяльності, тобто побудові кар'єри [22, с. 253]. Вони формуються впродовж життя індивіда в процесі його соціалізації, в результаті накопичення знань про професію та досвіду власної професійної діяльності. Кар'єрні орієнтації досить стійкі, хоча й можуть змінюватися під впливом життєвих обставин.

Н.В. Перегончук та М.П. Фальчук визначають кар'єрні орієнтації як спрямованість особистості на певні норми та цінності у області побудови кар'єри [29, с. 62]. Вони виступають внутрішнім джерелом кар'єрних цілей, презентуючи найважливіші для індивіда досягнення у професійній діяльності. Саме кар'єрні орієнтації визначають шлях саморозвитку та особистісного зростання професіонала.

Першим виокремив 2 види кар'єрних орієнтацій А. Голднер. На його думку існують організаційні та професійні кар'єрні орієнтації. Для першого типу характерна орієнтація людини на просування службовими сходами в організації – організаційна кар'єра, що спрямована на досягнення в адміністративній діяльності. Професійні кар'єрні орієнтації вказують на спрямованість індивіда на визнання його професійних вмінь та навичок колегами [48].

Більш детальну класифікацію кар'єрних орієнтацій запропонував Е. Шейн. Він описав 9 видів кар'єрних орієнтацій або «якорів кар'єри»:

1. орієнтація на професійну компетентність передбачає спрямованість людини на досягнення успіхів в професійній діяльності, постійний саморозвиток та вдосконалення у професійній сфері;
2. кар'єрна орієнтація «менеджмент» вказує на інтерес до управлінської діяльності, організацію праці інших, схильність до роботи адміністратором;
3. орієнтація на автономію або незалежність свідчить про потребу самостійно приймати рішення, мати свободу вибору та самому планувати свій час;

4. орієнтація на стабільність роботи означає надання переваги тому робочому місцю, де людина може працювати тривалий час, відчувати впевненість в майбутньому, отримувати соціальні гарантії та пільги.

5. орієнтація на стабільність місця проживання вказує на бажання індивіда проживати саме в обраному регіоні й передбачає його опір переїздам та відрядженням.

6. кар'єрна орієнтація «служіння» вказує на альтруїстичні прагнення індивіда, бажання допомагати людям та зробити світ кращим.

7. кар'єрна орієнтація «виклик» свідчить про потребу індивіда в конкуренції, боротьбі, досягненні цілей та перемоги.

8. орієнтація на інтеграцію стилів життя означає прагнення індивіда до гармонійного поєднання роботи з сім'єю та особистим життям.

9. кар'єрна орієнтація «підприємництво» вказує на прагнення відкрити власну справу чи бізнес, створити щось нове, готовність до ризику і небажання працювати на когось [43].

За визначенням Е. Шейна, кар'єрні орієнтації або якорі кар'єри – це векторні прагнення у професійній діяльності, що включають цінності, потреби, мотиви індивіда, усвідомлення власного призначення [51].

Дослідження статевої особливості кар'єрних орієнтацій показують переважання підприємництва та орієнтації на виклик у чоловіків та орієнтації на інтеграцію стилів життя та стабільності місця проживання і роботи у жінок [22]. Можна пояснити ці статево відмінності бажанням жінок поєднувати роботу та сім'ю. Також у чоловіків більше виражене прагнення до автономності в кар'єрі, а у жінок – до професійної компетентності. Схожі результати отримала О. Щотка при дослідженні кар'єрних орієнтацій дівчат-магістранток: провідними орієнтаціями респонденток виявилися стабільність роботи, служіння та інтеграція стилів життя. Орієнтація на виклик опинилася на останньому місці. [44]

В дослідженні В.О. Болотової та Т.М. Байдак показано, що успішність кар'єри оцінюється студентами вузів як можливість самореалізації,

збільшення прибутків, вдосконалення професійним вмінь. Серед очікувань щодо майбутнього кар'єрного зростання найчастіше вказують високу заробітну платню, задоволення від роботи, розвиток професійної майстерності [4].

Українська дослідниця І. Гриценко наводить результати вивчення кар'єрних орієнтацій у учнів ПТНЗ, що свідчать про недостатню усвідомленість та сформованість кар'єрних цілей та практично відсутність кар'єрних планів у випускників професійно-технічних закладів освіти. У багатьох учнів недостатньо сформовані уявлення щодо професійного майбутнього та технології кар'єрного зростання та їх реалізації у професійній діяльності [10, с. 48].

Серед соціально-психологічних чинників кар'єрних орієнтацій виокремлюють психологічний тип особистості, пізнавальні інтереси, нахили, професійну спрямованість, професійну мотивацію. Онуфрив С. показала зв'язок кар'єрних орієнтацій «автономія» та «менеджмент» з вираженою маскуліністю у вибірці студентів-журналістів [27].

М.Й. Казанжи та О.В. Вдовиченко довели на прикладі студентів старших курсів ЗВО зв'язок таких кар'єрних орієнтацій як досягнення особистісного успіху, орієнтація на зміст роботи та стабільність роботи з ригідністю, сензитивністю, емоційною стійкістю, спонтанністю та інтернальністю. Встановлено, що високий рівень тривожності, спонтанності, інтернальності та сензитивності знижує орієнтацію на досягнення особистісного успіху, а от ригідність, емоційна стійкість, інтернальність та сензитивність підвищують орієнтацію на стабільність роботи [16, с. 111].

Проскурка Н.М. та Демченко Н.І., досліджуючи кар'єрні орієнтації майбутніх фахівців-психологів показали, що для першокурсників найважливішою виявилася орієнтація на служіння, що пояснюється специфікою допомагаючої професії психолога. Проте на 4 курсі на перший план виходить кар'єрна орієнтація «автономія». Автори пояснюють це низькою заробітною платою психологів в державних закладах та

спрямованістю сучасної молоді на свободу та незалежність в професійній діяльності [32].

Можемо зробити висновок, що вивчення кар'єрних орієнтацій студентської молоді та їх зв'язку з характеристиками ціннісно-сміслової сфери є важливим дослідницьким завданням, вирішення якого дозволить студентам чітко сформулювати кар'єрні цілі та продумати кар'єрний план для успішної професійної самореалізації в майбутньому.

1.2. Ціннісно-сміслова сфера та її особливості у студентської молоді

Студентський вік є сенситивним періодом для розвитку ціннісно-сміслової сфери, адже саме в цей час формуються смисложиттєві орієнтири, вибудовується ієрархія цінностей, стають більш визначеними особистісна позиція та моральні нормативи. Професійна спрямованість студентів допомагає вибудовувати стратегію навчання, працевлаштування та подальшого кар'єрного зростання завдяки ціннісним та кар'єрним орієнтаціям, які уточнюються та змінюються у процесі навчання у закладах освіти.

Серед різних підходів до структури ціннісно-сміслової сфери найбільш повним та цілісним, на наш погляд, є підхід В.О. Ядова [45]. Він є актуальним для дослідження саме студентської молоді, адже включає як психологічні особливості структури особистості, так і конкретно-соціальні умови, в яких особистість розвивається.

Важливим для формування та розвитку ціннісно-сміслової сфери студентів є вплив нової соціальної ситуації, тобто вступ та навчання у закладі вищої чи професійної освіти. Під час навчання та спілкування з викладачами та однолітками у студентській молоді активно розвиваються моральні, ціннісні, естетичні почуття, засвоюються нові соціальні ролі та вибудовуються соціальні та особисті стосунки. У юнаків та дівчат швидко

змінюються схильності та інтереси, перебудовується та розширюється життєва перспектива, формуються нові смисли життя.

У випадку несформованої системи цінностей саме навчання у закладі вищої освіти може спричинити утворення нових цінностей та ідеалів, сформувати нові переконання особистості. Нові соціальні ролі, соціальний статус студента, зміна умов життя – все це впливає на розвиток ціннісно-сислової сфери студентської молоді, сприяє її трансформації та переосмисленню ціннісних орієнтацій.

Під ціннісними орієнтаціями будемо розуміти систему особистісних установок по відношенню до існуючих в соціумі цінностей, яка стає сукупністю переконань, які людина приймає як власні внутрішні орієнтації. Цінності, які індивід засвоює протягом життя, з часом стають еталоном для порівняння власних інтересів та схильностей, потреб та поведінки. Головною функцією ціннісних орієнтацій є регуляція соціальної поведінки та життєдіяльності людини [42].

В структурі особистості виокремлюють вищий та низький рівні. На вищому рівні розміщується концепція життя, тобто система уявлень індивіда про смисл, перспективи та принципи життя, а також його ціннісні орієнтації. Останні виступають у ролі життєвих цілей та формують систему цінностей та смислів людини.

В системі ціннісних орієнтацій можна виокремити когнітивний, емотивний та конативний компонент. До когнітивного компонента відносяться смисложиттєві орієнтації особистості, її уявлення та переконання, які визначають загальну спрямованість. Емотивний або емоційно-оціночний компонент включає ставлення людини до себе та інших, до навчання та майбутньої професії. Конативний або поведінковий, діяльнісний компонент особистості представлений діями та вчинками індивіда, спрямовує його діяльність в різних соціальних умовах [45].

Ціннісні орієнтації визначають домінування конкретних цінностей в структурі ціннісно-сислової сфери. Серед них виокремлюють термінальні

та інструментальні цінності, сімейні, особистісні, соціальні, професійні та ін. До особистісних цінностей відносять здоров'я, прибуток, відпочинок, красу природи та ін. Серед цінностей досягнень можна вказати соціальний статус індивіда, визнання та повагу з боку оточення, спілкування. Соціальними цінностями вважається допомога, пізнання нового, дружба, кохання та ін. Всі цінності мають певну ієрархію, індивідуальну для кожної людини, яка з часом може змінюватися.

Згідно з визначенням М. Рокіча, ціннісні орієнтації – це абстрактні ідеї, не пов'язані з конкретною ситуацією, що виражають переконання людини щодо конкретної поведінки чи бажаної мети. Автор описує їх як стійкі переконання в тому, що певна мета індивідуального існування, образ дій є з особистої та суспільної точок зору кращими у будь-яких ситуаціях [50, с. 5].

Поняття смисложиттєвих орієнтацій особистості було детально розроблено Д. Леонтьєвим, який визначає їх як цілісну систему свідомих та вибіркових зв'язків, що відображають спрямованість особистості, наявність у неї життєвих цілей, осмисленість виборів та оцінок, задоволеність життям та здатність брати на себе відповідальність, впливаючи на його перебіг [21]. Згідно з цим визначенням, автор виокремлює в структурі смисложиттєвих орієнтацій ряд складових:

1. Цілі в житті, які вказують на наявність чи відсутність мети в житті людини, що сприяє його осмисленості та перспективі.

2. Процес життя - характеризує ступінь задоволення індивіда теперішнім, сприймання процесу життя як емоційно насиченого та осмисленого.

3. Результат життя вказує на задоволення самореалізацією, позитивну оцінку пройденого життєвого етапу, осмисленість та продуктивність минулого.

4. Локус контролю Я свідчить про уявлення людини про себе як про сильну особистість, здатну керувати власним життям та вибудовувати його згідно зі своїми цілями.

5. Локус контролю життя показує позицію, протилежну фаталізму, тобто впевненість, що ми владні над своєю долею і вона залежить від наших зусиль.

Саме ці компоненти осмисленості життя вимірює методика Д. Леонтьєва Тест смисложиттєвих орієнтацій (СЖО) [21].

Смисложиттєві орієнтації вказують на ті сфери життя, в яких людина може знайти сенс з найбільшою ймовірністю. Також завдяки аналізу смисложиттєвих орієнтацій можна зрозуміти спрямованість людини в майбутнє, минуле чи теперішнє, тобто вони показують, де саме індивід бачить сенс свого існування. Чи існує в житті людини значима мета, наскільки вона вважає своє життя насиченим та цікавим, відчуває себе здатною керувати своїм життям та долею – все це можна зрозуміти з аналізу смисложиттєвих орієнтацій.

1.3. Зв'язок кар'єрних орієнтацій з ціннісно-смісловою сферою у студентів

Аналіз наукових праць показав, що існують різні погляди на співвідношення кар'єрних та ціннісних орієнтацій. Більшість авторів схиляються до думки, що існує тісний зв'язок між ціннісною сферою особистості, її вибором кар'єри та кар'єрними орієнтаціями. На думку Н. О. Гончарової, формування кар'єрних орієнтацій студентів є складним багатоаспектним явищем, що має психологічну основу і характеризується низкою показників, таких як професійна самооцінка, осмисленість життя, самоставлення індивіда та особливості професійної самореалізації [9].

Перегончук Н.В. та Фальчук М.П. вважають, що кар'єрні орієнтації реалізуються в момент вибору моделі власної кар'єри та впливають з ціннісних орієнтацій. Останні формуються в процесі виховання, під впливом оточення та залежать від характерологічних особливостей людини [29]. І. Гриценко відзначає, що кар'єрні орієнтації визначаються ціннісними

компонентами у структурі професійної кар'єри і змістовно характеризують напрями і способи реалізації саморозвитку особистості [10].

З іншого боку, кар'єрні орієнтації виникають на основі вже сформованих протягом частини життя ціннісних орієнтацій. Тому серед чинників кар'єрних орієнтацій виокремлюють рівень домагань, професійні амбіції, життєву стратегію та ієрархію життєвих цінностей індивіда [30; 31; 39; 42]. Вибір кар'єри та власне кар'єрні орієнтації, в свою чергу, зумовлюють різне сприймання людьми матеріальних та духовних цінностей.

Інший погляд на місце кар'єрних орієнтацій в системі цінностей індивіда наводить С. Зеєр. На його думку, кар'єрні орієнтації включають мотивацію особистості, ціннісні орієнтації, професійну позицію та самовизначення. Тобто кар'єрні орієнтації є складовою частиною ціннісної сфери людини. Також представники суб'єктивно-діяльнісного підходу ототожнюють кар'єрні орієнтації з ціннісними, що стосуються професійної сфери [15].

В ряді досліджень показано тісний зв'язок кар'єрних орієнтацій з мотиваційною сферою особистості. Клименко Ю.О. стверджує, що більшість сучасних здобувачів вищої освіти самостійні та не залежать від думок оточуючих стосовно вибору професії. Їх мотивація швидше стосується вирішення поточних проблем, ніж майбутньої кар'єри. Для багатьох студентів властива пасивна позиція в професійній сфері, вони не приділяють увагу розвитку вмінь та вдосконаленню навичок, важливих з точки зору професійної самореалізації. А кар'єрні орієнтації таких студентів несформовані та досить суперечливі [18].

Для студентів з вираженою внутрішньою мотивацією професійної діяльності характерна налаштованість на кар'єрне зростання, чітке уявлення майбутнього професійного шляху та альтруїстична спрямованість. Переважання зовнішніх мотивів притаманне студентам, що покладаються на випадок та сімейні зв'язки при працевлаштуванні та побудові кар'єри та дещо ідеалізують майбутню професію [18].

На жаль, недостатня кількість досліджень присвячена встановленню зв'язків ціннісних орієнтацій з кар'єрними уподобаннями студентської молоді. В одному з них встановлено прямий зв'язок кар'єрної орієнтації «підприємництво» з цінністю «матеріально забезпечене життя та обернений зв'язок з «красою природи та мистецтва». Також авторами було встановлено зв'язки між інструментальними цінностями «високі запити», «непримиренність до недоліків у собі та інших» і такою кар'єрною орієнтацією, як «служіння»; між інструментальною цінністю «чутливість» та такими кар'єрними орієнтаціями, як «професійна компетентність», «служіння», «виклик» та «автономія» [42].

Встановлено, що кар'єрні орієнтації мають зв'язки з різними цінностями: у міських дівчат системними факторами кар'єри є цінності «свобода» та «розваги»; у сільських дівчат – «творчість» та «впевненість в собі»; у сільських юнаків – «пізнання», «цікава робота», «продуктивне життя» та «свобода» [44].

Отже, окреслені дослідження розкривають важливість обраної проблематики та її недостатню розробленість.

Висновки до першого розділу

В результаті теоретичного аналізу проблеми кар'єрних орієнтацій молоді встановлено, що кар'єрні орієнтації є структурним елементом Я-концепції особистості, що складаються з уявлень про власні здібності, мотивацію, потреби та сприяють просуванню в професійній діяльності, тобто побудові кар'єри. Вони формуються впродовж життя індивіда в процесі його соціалізації, в результаті накопичення знань про професію та досвіду власної професійної діяльності.

Першим виокремив 2 види кар'єрних орієнтацій А. Голднер. На його думку існують організаційні та професійні кар'єрні орієнтації. Більш детальну класифікацію кар'єрних орієнтацій запропонував Е. Шейн. Він

описав 8 видів кар'єрних орієнтацій або «якорів кар'єри»: професійну компетентність, менеджмент, автономію, стабільність, служіння, виклик, інтеграцію стилів життя, підприємництво.

Дослідження статевої особливості кар'єрних орієнтацій показують переважання підприємництва та орієнтації на виклик у чоловіків та орієнтації на інтеграцію стилів життя та стабільності місця проживання і роботи у жінок. Серед очікувань щодо майбутнього кар'єрного зростання студенти ЗВО найчастіше вказують високу заробітну платню, задоволення від роботи, розвиток професійної майстерності. Серед соціально-психологічних чинників кар'єрних орієнтацій виокремлюють психологічний тип особистості, пізнавальні інтереси, нахили, професійну спрямованість, професійну мотивацію.

Студентський вік є сенситивним періодом для розвитку ціннісно-сміслової сфери, адже саме в цей час формуються смисложиттєві орієнтири, вибудовується ієрархія цінностей, стають більш визначеними особистісна позиція та моральні нормативи. Професійна спрямованість студентів допомагає вибудовувати стратегію навчання, працевлаштування та подальшого кар'єрного зростання завдяки ціннісним та кар'єрним орієнтаціям, які уточнюються та змінюються у процесі навчання у закладах освіти.

Аналіз наукових праць показав, що існують різні погляди на співвідношення кар'єрних та ціннісних орієнтацій. Більшість авторів схиляються до думки, що існує тісний зв'язок між ціннісною сферою особистості, її вибором кар'єри та кар'єрними орієнтаціями. Перегончук Н.В. та Фальчук М.П. вважають, що кар'єрні орієнтації реалізуються в момент вибору моделі власної кар'єри та впливають з ціннісних орієнтацій. Останні формуються в процесі виховання, під впливом оточення та залежать від характерологічних особливостей людини. З іншого боку, кар'єрні орієнтації виникають на основі вже сформованих протягом частини життя ціннісних орієнтацій. Тому серед чинників кар'єрних орієнтацій виокремлюють рівень

домагань, професійні амбіції, життєву стратегію та ієрархію життєвих цінностей індивіда. Вибір кар'єри та власне кар'єрні орієнтації, в свою чергу, зумовлюють різне сприймання людьми матеріальних та духовних цінностей.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗВ'ЯЗКУ КАР'ЄРНИХ ОРІЄНТАЦІЙ З ЦІННІСНО-СМИСЛОВОЮ СФЕРОЮ СТУДЕНТІВ

2.1. Методологічне обґрунтування емпіричного дослідження

Для досягнення мети та реалізації завдань кваліфікаційної роботи було проведено емпіричне дослідження, що складалося з 5 етапів.

1 етап - формулювання мети, завдань та методологічне обґрунтування дослідження. Розроблення плану, підбір репрезентативної вибірки та психодіагностичних методик.

2 етап – проведення психодіагностичних методик для встановлення провідних кар'єрних орієнтацій та характеристик ціннісно-сміслової сфери студентів. Обрахунок основних показників за ключами тестів.

3 етап – представлення результатів за психодіагностичними методиками графічно, аналіз отриманих даних. Встановлення зв'язків між кар'єрними орієнтаціями та характеристиками ціннісно-сміслової сфери студентів за допомогою коефіцієнту кореляції Пірсона.

4 етап – інтерпретація отриманих результатів, розроблення практичних рекомендацій щодо формування кар'єрних орієнтацій студентів під час навчання в ЗВО.

5 етап – написання кваліфікаційної роботи, підведення підсумків емпіричного дослідження. Висновки.

Вибірка: для дослідження кар'єрних орієнтацій студентів та їх зв'язків з характеристикою ціннісно-сміслової сфери було проведено емпіричне дослідження на базі Національного авіаційного університету. Вибірку склали 50 студентів 4 курсу спеціальності «Психологія», з них 37 дівчат та 13 хлопців.

Опис психодіагностичних методик

Для діагностики провідних кар'єрних орієнтацій та характеристик ціннісно-сміслової сфери студентів було використано такі психодіагностичні методики:

- Методика діагностики ціннісних орієнтацій у кар'єрі «Якорі кар'єри» Е. Шейна, переклад та адаптація В.А. Чікер, В.Е. Винокурова;
- Методика професійного самовизначення Дж. Голланда;
- Тест Смыслжиттєві орієнтації Д. Леонтьєва;
- Морфологічний тест життєвих цінностей (МТЖЦ) В.Ф. Сопова, Л.В.

Карпушиної.

1. Для дослідження кар'єрних орієнтацій ми обрали методику «Якорі кар'єри» Е. Шейна у адаптації В. Чікер та В. Винокурова [41]. Автор визначає кар'єрні орієнтації як ціннісні соціальні установки щодо кар'єри та діяльності, властиві індивіду. Вони виникають ще на етапі вибору професії або навчання у закладі освіти та можуть бути стійкими тривалий час.

Тест діагностує 9 кар'єрних орієнтацій: професійну компетентність, менеджмент, автономію, стабільність місця роботи, стабільність місця проживання, служіння, виклик, інтеграцію стилів життя, підприємництво.

Методика складається з двох частин. Відповідаючи на перше 21 питання, респондент має оцінити важливість тверджень для себе, обравши один з варіантів відповіді від 1 до 10, де 1 – абсолютно не важливо, а 10 – надзвичайно важливо.

В питаннях від 22 до 41 необхідно виразити свою згоду з твердженнями: наскільки респондент погоджується з ними. Можна обрати варіант відповіді від 1 до 10, де 1 – абсолютно не згоден, а 10 – повністю згоден.

Обробка результатів: за допомогою ключа обраховують кількість балів, набраних за кожною кар'єрною орієнтацією. Кількість балів підсумовується та ділиться на кількість питань в кожній шкалі. Якщо респондент набрав 5 або більше балів за кар'єрною орієнтацією, вона вважається провідною.

Якщо досліджуваний не набрав 5 балів за жодною шкалою, це можна інтерпретувати як незначимість кар'єри на цьому життєвому етапі.

2. Методика професійного самовизначення Дж. Голланда.

Методика призначена для діагностики соціальної спрямованості особистості та дозволяє встановити такі її види: реалістичний тип, інтелектуальний, соціальний, конвенційний, підприємницький, артистичний [35].

Автор дає розгорнуту характеристику кожного типу особистості з описом рис характеру, здатності до певних видів діяльності, надання переваги певним заняттям, змісту захоплень, професійних можливостей. Кожному типу особистості відповідає певний вид професії. На думку Дж. Голланда, якщо людина обирає професію, що відповідає її типу особистості, вона буде отримувати задоволення від праці та зможе максимально повно самореалізуватися в професійній діяльності. Розглянемо кожен тип детальніше.

Реалістичний тип особистості характеризується емоційною стабільністю, орієнтацією на теперішнє. Для представників цих типів цікавими є заняття, що лежать в практичній сфері та потребують спритності та моторних навичок: речі, інструменти, машини. Часто обирають професії механіка, електрика, водія, інженера та ін.

Для артистичного типу характерно уникати діяльності, що потребує фізичної сили та активності. Вони більше орієнтовані на почуття, емоції, інтуїцію та уяву, мають незалежні судження, іноді бувають асоціальними та надто оригінальними. Типові професії – музиканти, фотографи, письменники, художники.

Представники соціального типу прагнуть до встановлення контактів в соціумі та тісних міжособистісних стосунків. Вони мають розвинені комунікативні вміння, схильні до педагогічної діяльності тому обирають професії вчителя, викладача, психолога, соціального працівника.

Особистості конвенційного типу обирають професії з чітко структурованою діяльністю через власний консерватизм, серйозність та старанність. Їм комфортно працювати у заранне визначеній ситуації з прописаними правилами, практично орієнтованій, стереотипній. Вони мають здібності до переробки числової інформації, тому серед професій надають перевагу бухгалтерії, фінансам, економіці, канцелярії.

Для підприємницького типу особистості властиво прагнення до керівництва, організації власної справи, прояву ініціативи, потреба у домінантності та визнанні. Тому вони обирають професії, пов'язані з викликом, конкуренцією та боротьбою, які дозволяють реалізувати їх прагнення до ризику та пригод: менеджера, керівника, адміністратора, підприємця.

Представники інтелектуального типу обирають розумову діяльність та надають переваги аналітиці, теоретичним дослідженням, завданням, що потребують абстрактного мислення. Серед професій – математики, фізики, астрономи, програмісти.

Досліджуваному пропонується список з 42 пар професій, причому з кожної пари він має обрати одну, якій надає перевагу. Зробити висновок про належність до певного типу особистості можна тоді, коли досліджуваний отримує більшу кількість балів з одного з них.

3. Тест Смысло-жизтєві орієнтації Д. Леонтьєва.

Тест СЖО є адаптацією методики «Ціль в житті» Дж. Крамбо і Л. Махолика (Purpose-in-Life Test). Методологічним підґрунтям оригінальної методики стала концепція прагнення до смислу життя Віктора Франкла. Автори прагнули емпірично дослідити вираженість екзистенційного вакууму та наявність ноогенного неврозу. Показник «ціль в житті» діагностував переживання онтологічної значимості життя.

Методика була адаптована та видозмінена К. Муздибаєвим, а потім – Д. Леонтьєвим [21]. Респонденту пропонується 20 пар протилежних тверджень, між якими вбудована шкала: 3 2 1 0 1 2 3. Йому необхідно обрати

одне з двох тверджень та оцінити ступінь його відповідності від 1 до 3. Якщо досліджуваний не впевнений у відповіді, він обирає 0.

Тест діагностує 5 шкал та один загальний показник «Осмисленість життя». Шкали: цілі в житті, процес життя, результат життя, локус контролю Я. локус контролю життя.

4. Морфологічний тест життєвих цінностей (МТЖЦ) В.Ф. Сопова, Л.В. Карпушиної.

Тест діагностує життєві цінності особистості і є адаптацією методики І. Сеніна. Цінності – це ставлення індивіда до явища, факту, події та визнання їх життєво важливими. Завдяки методиці можна встановити ступінь значимості різних життєвих сфер та діяльності для респондента. Основним діагностичним конструктом є термінальні цінності.

Методика дозволяє діагностувати такі життєві цінності: розвиток себе, духовне задоволення, креативність, активні соціальні контакти, власний престиж, високе матеріальне положення, досягнення, збереження власної індивідуальності [38].

Також кожна з перерахованих цінностей може по-різному проявлятися в життєвих сферах, серед яких автори виокремили сферу професійної діяльності, освіти, сімейного життя, громадської активності, захоплень та фізичної активності.

Методика містить 112 питань, кожне з яких респондент має оцінити за шкалою від 1 до 5, де 1 – не має ніякого значення, а 5 – дуже важливо.

Методи математичної статистики.

Для встановлення зв'язків між кар'єрними орієнтаціями та показниками ціннісно-сислової сфери студентів ми використали кореляційний аналіз з застосуванням критерію Пірсона. Результати представлено у додатку Б.

2.2. Діагностика домінуючих кар'єрних орієнтацій та характеристик ціннісно-сміслової сфери у студентів

Для встановлення провідних кар'єрних орієнтацій студентів було проведено Методику діагностики ціннісних орієнтацій у кар'єрі «Якорі кар'єри» Е. Шейна в перекладі та адаптації В.А. Чікер, В.Е. Винокурова. Для уточнення професійної спрямованості студентів додатково було запропоновано Методику професійного самовизначення Дж. Голланда, що дозволяє встановити тип особистості та властиві йому професійні інтереси. Розглянемо та проаналізуємо результати за цими методиками.

В табл. 2.2.1 представлені результати за Методикою діагностики ціннісних орієнтацій у кар'єрі «Якорі кар'єри» Е. Шейна. Згідно з інструкцією до обробки результатів, вираженою вважається кар'єрна орієнтація, що набрала 5 та більше балів.

Таблиця 2.2.1

Розподіл студентів за рівнем вираженості кар'єрних орієнтацій, у %

№	Показники	Кар'єрна орієнтація виражена	Кар'єрна орієнтація не виражена
1.	Професійна компетентність	38%	62%
2.	Менеджмент	28%	72%
3.	Автономія	44%	56%
4.	Стабільність роботи	40%	60%
5.	Стабільність місця проживання	32%	68%
6.	Служіння	46%	54%
7.	Виклик	24%	76%
8.	Інтеграція стилів життя	36%	64%
9.	Підприємництво	32%	68%

Можемо побачити табл. 2.2.1, що у більшості студентів кар'єрні орієнтації не виражені і знаходяться на етапі формування. Можливо така невпевненість у майбутній професійній діяльності обумовлена воєнним станом в Україні та невизначеністю. Молоді люди не знають, куди та ким

підуть працювати, де можуть застосувати отримані знання та вміння в майбутньому.

Проте частина студентів 4 курсу продемонстрували чітке розуміння своїх професійних планів та мають виражені кар'єрні орієнтації. 46% студентів-психологів орієнтовані на служіння, тобто в них переважають альтруїстичні тенденції, бажання допомагати людям, що властиво цій професії. 44% прагнуть автономії, хочуть мати свою справу, приватну практику, не залежати від державної установи. На наш погляд, це досить зрозуміло, адже на посаді психолога в школах чи дитячих садочках дуже низька заробітна плата.

Слід зазначити, що 40% випускників хотіли б мати стабільну роботу, що можна пояснити відсутністю практичного досвіду, бажанням відчутти захищеність та отримувати стабільний матеріальний прибуток. 38% респондентів орієнтовані на професійну компетентність, прагнуть стати висококваліфікованими фахівцями, зростати та постійно вдосконалюватися у професійному розвитку.

Для 36% студентів-психологів виявилася важливою можливість поєднувати різні сфери життя: роботу, навчання, сім'ю, особисте життя, хобі. Таке прагнення до інтеграції стилів життя властиве сучасній молоді, яка не хоче жити лише роботою, а бажає мати час на розваги та особисте життя.

Менш вираженими виявилися кар'єрні орієнтації підприємництво (32%), стабільність місця проживання (32%) та менеджмент (28%). Можна зробити припущення, що для майбутніх психологів не цікава управлінська діяльність та мало розвинений дух підприємництва. Лише для 32% виявилось важливим не змінювати місце проживання, інші випускники не прив'язуються до одного місця і готові переїхати для кращого працевлаштування.

Отже, підсумовуючи результати діагностики кар'єрних орієнтацій, можемо зробити висновок про їх недостатню сформованість у більшості

студентів-психологів та необхідність подальшої психолого-педагогічної роботи в цьому напрямку.

Далі проаналізуємо результати, отримані за Методикою професійного самовизначення Дж. Голланда.

Таблиця 2.2.2

Розподіл студентів за ступенем вираженості професійних типів особистості (методика Дж. Голланда), у %

№	Тип особистості	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
1.	Реалістичний	22%	50%	28%
2.	Інтелектуальний	34%	42%	24%
3.	Соціальний	40%	42%	18%
4.	Конвенційний	20%	48%	32%
5.	Підприємницький	18%	46%	36%
6.	Артистичний	32%	40%	28%

Як можна зрозуміти з табл. 2.2.2, більшість студентів мають середній рівень вираженості професійних типів, проте є значна кількість тих, хто має виражену схильність до конкретних занять. Найбільша кількість студентів-психологів (40%) має високий рівень соціального типу особистості, тобто вони вміють спілкуватися, здатні до співпереживання, гуманістично орієнтовані. Серед рекомендованих для цього типу особистості професій – лікар, педагог та психолог. Ці результати узгоджуються з вираженою кар'єрною орієнтацією респондентів на служіння.

У 34% студентів діагностовано інтелектуальний тип особистості, що характеризується аналітичністю мислення, незалежністю суджень, схильністю до точних наук та до вивчення мов. На наш погляд, такі випускники зможуть ефективно самореалізуватися в галузі емпіричних досліджень та в науці. Проте робота з людьми, наприклад в психологічному

консультуванні, може бути непростю для інтелектуального типу особистості.

32% респондентів мають виражений артистичний тип особистості, для якого характерна розвинена уява, інтуїція, оригінальність мислення, творчий підхід. Якщо ці студенти працюватимуть психологами, їм швидше підійде напрямок арт-терапії та вільний графік роботи. Також для артистичного типу краще підходять професії художника, письменника, дизайнера та ін.

Менше виражені реалістичний, конвенційний та підприємницький типи особистості, відповідно високий рівень діагностовано у 22%, 20% та 18%. Можемо зробити висновок, що для майбутніх психологів найбільш підходить соціальний тип особистості, його високий та середній рівні виражені у 40% та 42% студентів. Інші 18% можуть обрати науково-дослідницьку діяльність чи займатися адміністративною роботою.

Для дослідження характеристик ціннісно-сміслової сфери було проведено 2 методики: Морфологічний тест життєвих цінностей (МТЖЦ) В.Ф. Сопова, Л.В. Карпушиної та Тест Смиложиттєві орієнтації Д. Леонтьєва. Розподіл респондентів за цими методиками представлено нижче у вигляді відсотків (табл. 2.2.3-2.2.5).

Таблиця 2.2.3

Результати за «Морфологічним тестом життєвих цінностей»
В.Ф. Сопова, Л.В. Карпушиної (шкали життєвих цінностей)

Життєві цінності	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Саморозвиток	32	40	28
Духовне задоволення	20	46	34
Креативність	28	40	32
Активні соціальні контакти	36	44	20
Власний престиж	26	44	30
Високе матеріальне положення	40	42	18

Досягнення	32	38	30
Збереження індивідуальності	28	50	22

Як можна зрозуміти з табл. 2.2.3, найбільшої цінністю для студентів є високе матеріальне положення: у 40% респондентів діагностовано високий рівень, а у 42% - середній. На наш погляд, це зрозуміло, адже студентський вік досить складний період життя і в мирний час, а зараз ситуація ускладнюється через економічну кризу під час воєнного стану та зростання безробіття. Тому студенти вже під час навчання підробляють та намагаються допомагати батькам матеріально.

На другому місці опинилася цінність активних соціальних контактів, її високий рівень діагностовано у 36% студентів, а середній – у 44%. Зважаючи на тривалий період дистанційного навчання, зрозуміло, що у молоді виникає дефіцит безпосереднього спілкування, яке не можуть замінити ні Google-класи, ні соціальні мережі. Тому цінність активних соціальних контактів є природньою.

Також на високому рівні виявилися цінності досягнення та саморозвитку у 32% студентів, це вказує на спрямованість сучасної молоді на активну діяльність, самовдосконалення, прагнення досягти успіху в обраній професії. Для 28% респондентів важливою є цінність збереження індивідуальності та креативність. Збереження власної індивідуальності означає переважання особистої думки індивіда над загально прийнятою, бажання відстоювати свої огляди всупереч іншим, прагнення незалежності, що досить характерно для юнацького віку. Також 28% респондентів високо оцінили креативність, вони творчо відносяться до поставлених завдань, намагаються знайти нові, іноді незвичні способи вирішення проблем, реалізувати власні творчі здібності.

Найменше виражені у студентів цінності власного престижу та духовного задоволення. Ймовірно, бажання завоювати визнання в суспільстві

з'являється пізніше, адже зараз перед випускниками стоїть завдання отримати диплом та працевлаштуватись. А підвищення свого престижу буде актуальнішим після адаптації на новому місці та кількох років роботи.

Низький рівень цінності духовного задоволення (у 34% студентів) можемо пояснити складними соціально-економічними та політичними умовами в Україні піж час війни. На перший план виходить виживання та задоволення першочергових матеріальних проблем, а вже духовні потреби займають менш важливе місце. Проте хочемо зазначити, що для 20% студентів духовні потреби навіть під час війни займають важливе місце.

Далі розглянемо розподіл студентів за цінністю життєвих сфер (табл. 2.2.4).

Таблиця 2.2.4

Результати за «Морфологічним тестом життєвих цінностей» В.Ф. Сопова, Л.В. Карпушиної (шкали життєвих сфер)

Життєві сфери	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Професійне життя	30%	44%	26%
Освіта	28%	50%	22%
Сім'я	46%	40%	14%
Суспільна активність	28%	52%	20%
Захоплення	32%	48%	20%
Фізична активність	22%	40%	38%

Серед життєвих сфер найбільш цінними для студентів виявились сім'я та сфера захоплень (високий рівень діагностовано відповідно у 40% та 32% респондентів). Можемо стверджувати важливість сім'ї для сучасної молоді, що вказує на її сформовані сімейні цінності. Тут мова йде переважно про батьківську сім'ю, адже найчастіше студенти проживають разом з батьками. Також підвищує усвідомленість цінності сім'ї постійно існуюча небезпека

для життя та здоров'я рідних під час воєнних дій, що виводить цю цінність на перше місце за її значимістю.

Не зважаючи на воєнні дії, для студентської молоді залишається важливою сфера захоплень, адже це дозволяє відволіктися від гнітючих думок та знайти позитивні переживання у хобі чи улюблених справах.

Для 28% студентів мають велике значення сфери освіти та суспільної активності. Можемо стверджувати, що ці студенти усвідомлюють важливість отримання якісної освіти для подальшого працевлаштування та кар'єрного зростання. Також для них важливо приймати участь у суспільних заходах, особливо зараз, коли кожен може зробити свій внесок у перемогу.

Менше за все студенти цінують фізичну активність, хоча це дуже важливо для гармонійного розвитку особистості та профілактики захворювань. Лише 22% оцінили сферу фізичної активності як дуже важливу, 40% надають їй помірного значення, а для 38% фізична активність не важлива.

Наступною проаналізуємо табл. 2.2.5, де зображено розподіл респондентів за результатами Тесту смисложиттєвих орієнтацій Д. Леонтьєва.

Таблиця 2.2.5

Розподіл показників осмисленості життя за методикою Тест смисложиттєвих орієнтацій Д. Леонтьєва

Шкали	Рівні					
	Високий		Середній		Низький	
	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%
Цілі в житті	18	36	22	44	10	20
Процес життя	12	24	23	46	15	30
Результативність життя	15	30	21	42	14	28

Локус Я	14	28	24	48	12	24
Локус життя	11	22	26	52	13	26
Осмисленість життя	14	28	23	46	13	26

Як можемо побачити з табл. 2.2.5, рівень осмисленості життя у студентів середній. Лише 28% опитаних вказали на високу осмисленість свого життя, 26% - на низьку, у інших 46% середні показники. Можемо зробити висновок, що в період воєнного стану молодь переживає екзистенційну кризу та перебуває в розгубленості. Студенти не зовсім розуміють, навіщо вони живуть та що робити далі.

Серед окремих шкал методики найбільше виражений показник «цілі в житті», який характеризує спрямованість людини у майбутнє, наявність сформованих життєвих цілей. Високий рівень за цією шкалою діагностовано у 36% респондентів, середній – у 44%, низький лише у 20%. На наш погляд, студенти спрямовані більше у майбутнє, адже перед ними відчиняються двері як майбутньої професії, так і особистого життя, саме тому ця шкала виражена більше за інші.

Високу результативність життя відзначили 30% студентів, а задоволеність процесом життя, тобто теперішнім, лише 24%, що може бути обумовлене складним періодом воєнного стану та труднощами у дистанційному навчанні.

Стосовно можливості керування власним життям, для 28% це видається легким та зрозумілим, вони вважають, що здатні побудувати своє життя у відповідності до своїх цілей. Проте 24% респондентів не вірять у свої сили та визнають власну неспроможність керувати своїм життям. Схожий розподіл респондентів виявлено за шкалою локус контролю життя: лише 22% студентів вважають, що людині дано контролювати її життя, ще 26% настроєні фаталістично: вважають, що свободи вибору не існує та від людини нічого не залежить.

Отже, ми діагностували основні кар'єрні орієнтації студентів, їх тип особистості та професійне спрямування, а також характеристики ціннісно-смыслової сфери. Наступним кроком дослідження буде встановлення кореляційних зв'язків між показниками за допомогою методів математичної статистики.

2.3. Встановлення зв'язку кар'єрних орієнтацій з характеристиками ціннісно-смыслової сфери студентів

Для встановлення зв'язків між змінними було застосовано кореляційний аналіз з використанням критерію Пірсона, який доречно обирати при нормальному розподілі. Тип розподілу було встановлено за допомогою непараметричного критерію Колмогорова-Смірнова (дод. А).

Першими розглянемо значимі кореляційні зв'язки між кар'єрними орієнтаціями студентів та їх життєвими цінностями (табл. 2.3.1).

Таблиця 2.3.1

Значимі кореляційні зв'язки між кар'єрними орієнтаціями та життєвими цінностями студентів

Показники	Професійна компетентність	Менеджмент	Автономія	Служіння	Виклик	Інтеграція стилів життя	Підприємництво
Саморозвиток	0,558**		0,465**	0,419**	0,327*		
Духовне задоволення				0,477**		0,412**	
Креативність		0,323*					0,501**
Активні соціальні контакти		0,323*					
Власний престиж	0,468**				0,377**		0,322*
Високе	0,585**	0,360*					

матеріальне положення							
Досягнення					0,407**		0,310*
Збереження індивідуальності			0,477**				

* - кореляція значима на рівні 0,05

** - кореляція значима на рівні 0,01

Можемо побачити, що студенти з кар'єрною орієнтацією на професійну компетентність високо цінують саморозвиток, власний престиж та високе матеріальне положення. Зрозуміло, що для висококваліфікованого фахівця дуже важливо постійно оволодівати новими знаннями, навичками, знайомитись з різними напрямками психологічної науки. Також вже зараз студенти розуміють, що лише професіонал у своїй справі може розраховувати на високий прибуток та престиж, саме тому вони орієнтовані на досягнення професійної майстерності.

У студентів з кар'єрною орієнтацією на менеджмент виражені такі життєві цінності: креативність, активні соціальні контакти та високе матеріальне положення. Для майбутніх адміністраторів та управлінців важливо мати творчий підхід до своєї справи, так само як і для практикуючих психологів. Також менеджерська діяльність потребує активного спілкування з людьми та від неї очікують значних прибутків.

Для респондентів з вираженою кар'єрною орієнтацією на автономію важливими виявилися саморозвиток та збереження власної індивідуальності. Такі студенти прагнуть займатися улюбленою справою незалежно від будь-яких організацій та хочуть самі приймати рішення, обирати клієнтів та напрямки діяльності. Для них важливо залишатися собою, відстоювати свої права та думки та розвиватися в обраній сфері.

Студенти, орієнтовані на служіння людям, з альтруїстичним спрямуванням цінують саморозвиток та духовне задоволення. Можемо зробити висновок, що для таких майбутніх психологів дуже важливою є

моральнісна складова їх професійної діяльності, а саме – можливість допомагати іншим. Тому вони очікують духовного задоволення від майбутньої професійної діяльності та налаштовані на постійний розвиток та самовдосконалення.

Кар'єрна орієнтація виклик пов'язана з такими життєвими цінностями як саморозвиток, власний престиж та досягнення. Індивіди, орієнтовані на виклик, цінують боротьбу, конкуренцію, прагнуть до виграшу. Тому для них важливо довести оточуючим, що вони можуть впоратися зі складними завданнями, подолати всі перешкоди та досягти успіху. Також важливим є постійний розвиток та вдосконалення професійної майстерності, що дає можливість бути сильнішим та більш конкурентоздатним в професійній сфері.

Для студентів з кар'єрною орієнтацією інтеграція стилів життя важливим є духовне задоволення. На відміну від інших, вони не прагнуть високих прибутків чи престижу, а намагаються досягти гармонії у всіх сферах життя: сімейній, професійній, особистій, через що більше цінують саме духовне, а не матеріальне.

Студенти з кар'єрною орієнтацією на підприємництво надають переваги креативному підходу до справи та цінують досягнення та власний престиж. Для них цікаво організувати власну справу, бути незалежним від інших, керувати та отримувати прибуток. Саме власний бізнес може забезпечити їм і авторитет, і задовольнити потребу в досягненнях.

Отже, було встановлено зв'язок кар'єрних орієнтацій з життєвими цінностями студентів. Спробуємо показати зв'язок цінностей з професійним типом особистості. Значимі кореляційні зв'язки життєвих цінностей та типів особистості за Методикою професійного самовизначення Дж. Голланда зображено у табл. 2.3.2.

За допомогою кореляційного аналізу встановлено, що студенти реалістичного типу особистості високо цінують високе матеріальне становище. Цей тип професійної спрямованості орієнтований на результат,

діяльний, має розвинені технічні здібності та прагне високих прибутків. Інтелектуальний тип особистості високо цінує саморозвиток, орієнтований на прибуток та власний престиж завдяки своїм інтелектуальним та творчим здібностям.

Для соціального типу особистості важливими виявилися активні соціальні контакти та духовне задоволення. Звичайно індивіди цього типу обирають педагогічні та психологічні професії, орієнтовані на комунікацію та допомогу іншим.

Таблиця 2.3.2

Значимі кореляційні зв'язки між типом особистості за Методикою професійного самовизначення Дж. Голланда та життєвими цінностями студентів

Показники	Реалістичний	Інтелектуальний	Соціальний	Підприємницький	Артистичний
Саморозвиток		0,308*			0,410**
Духовне задоволення			0,376**		0,286*
Креативність					0,432**
Активні соціальні контакти			0,373**		
Власний престиж		0,335*		0,338*	
Високе матеріальне положення	0,332*	0,327*		0,400**	
Збереження індивідуальності				0,365**	

* - кореляція значима на рівні 0,05

** - кореляція значима на рівні 0,01

Для підприємницького типу цінними є власний престиж, високе матеріальне положення та збереження індивідуальності. Такі студенти орієнтовані на власний бізнес, від якого чекають високих прибутків,

підвищення свого авторитету у професійній галузі та можливість виконувати ту роботу, яка їм подобається.

Студенти артистичного типу високо цінують саморозвиток, духовне задоволення та креативність, адже для цього типу особистості є значимою емоційна сфера, інтуїція та творчість, через що вони обирають професії акторів, музикантів чи художників.

Далі розглянемо значимі кореляційні зв'язки кар'єрних орієнтацій студентів та показників смислової сфери (табл. 2.3.3).

Таблиця 2.3.3

Значимі кореляційні зв'язки між кар'єрними та смисложиттєвими орієнтаціями студентів

Показники	Професійна компетентність	Менеджмент	Стабільність роботи	Служіння	Виклик
Осмисленість життя	0,377**			0,376**	
Цілі в житті	0,336*				
Процес життя	0,419**		0,348*	0,400**	
Результат життя			0,359*		
Локус контролю Я		0,322*			0,332*

* - кореляція значима на рівні 0,05

** - кореляція значима на рівні 0,01

З табл. 2.3.3 можемо побачити, що висока осмисленість життя пов'язана з кар'єрною орієнтацією студентів на професійну компетентність та служіння. Отже, усвідомлене бажання стати фахівцем своєї справи та допомагати іншим вже в період навчання робить життя осмисленим та збільшує значимість освіти. Також студенти з орієнтацією на професійну

компетентність ставлять цілі на майбутнє, вже зараз розглядають перспективу подальшої професійної діяльності, будують кар'єрні плани.

Кар'єрна орієнтація професійна компетентність прямо пов'язана з задоволеністю процесом життя, що вказує на його емоційну насиченість, важливість теперішнього для студентів. Також процес життя оцінюється позитивно студентами, спрямованими на служіння та допомогу іншим. Для них теперішнє має сенс та приносить задоволення, адже вони отримують професію, що в майбутньому дозволить надавати психологічну допомогу людям.

Для студентів з кар'єрною орієнтацією менеджмент властиво оцінювати себе як хазяїна життя, визнавати можливість контролю свого життя та управління ним. На наш погляд, це дуже важливо для майбутніх керівників, адже для управління іншими людьми має бути впевненість в тому, що ти здатен керувати своїм власним життям.

Кар'єрна орієнтація на стабільність роботи прямо пов'язана з осмисленістю теперішнього та минулого (прямі кореляційні зв'язки встановлено зі шкалами процес та результат життя). Ймовірно, студенти, що орієнтовані на стабільну роботу, задоволені своїм теперішнім життям, адже вони вже 4-й рік вчать у вузі та мають бажану стабільність. Також вони позитивно оцінюють минуле. Із цілями в житті зв'язку немає, можливо через те, що майбутнє ще не визначене і може принести зміни, яких студенти побоюються, адже для них важлива стабільність та передбачуваність.

Студенти з кар'єрною орієнтацією на виклик мають високі показники за шкалою локусу контролю Я, тобто переконані, що можуть контролювати власне життя та досягати поставлених цілей.

Отже, кар'єрні орієнтації тісно пов'язані з показниками смисложиттєвої сфери студентів.

Розглянемо значимі кореляційні зв'язки між професійним типом особистості за методикою Дж. Голланда та смисловою сферою студентів (табл. 2.3.4).

Встановлено прямий зв'язок між реалістичним типом особистості, цілями та результатом життя. Студенти, які мають реалістичний тип, орієнтовані на конкретний результат, прагнуть досягти успіху в обраній професії, тому для них характерна орієнтація на теперішнє та на майбутнє. Вони оцінюють теперішній період життя як емоційно насичений та задоволені сьогоденням. Також реалістичний тип прагне чітко ставити цілі та досягати їх, усвідомлювати перспективу для майбутньої діяльності.

Для інтелектуального типу також важливо бачити перспективу, вони позитивно оцінюють майбутнє та здатні керувати власним життям. Прямий зв'язок інтелектуального типу з локусом контролю Я та життя свідчить про впевненість цих студентів щодо можливості людини приймати рішення та впроваджувати їх у життя, бути господарем свого життя.

Таблиця 2.3.4

Значимі кореляційні зв'язки між типом особистості за Методикою професійного самовизначення Дж. Голланда та смисложиттєвими орієнтаціями студентів

Показники	Реалістичний	Інтелектуальний	Соціальний	Підприємницький	Артистичний
Осмисленість життя			0,434**		0,327*
Цілі в житті	0,286*	0,369*			
Процес життя			0,333*		0,310*
Результат життя	0,376*				
Локус контролю Я		0,355*		0,455**	
Локус контролю життя		0,419**			

* - кореляція значима на рівні 0,05

** - кореляція значима на рівні 0,01

Студенти соціального типу відзначають високу осмисленість свого життя та задоволені теперішнім. Враховуючи, що для цього типу професійної спрямованості важливим є спілкування та альтруїзм, навчання професії психолога, яка дозволить їм реалізувати свої прагнення, надає сенсу життю та робить його емоційно насиченим.

Для підприємницького типу особистості важливим є контроль власного життя: вони сприймають себе як хазяїна життя та переконані в своїй здатності його контролювати. Артистичний тип особистості має високу осмисленість життя та задоволеній його теперішнім проміжком. Для цих студентів важлива емоційна насиченість життя та творчий підхід, що вони, очевидно, отримують в процесі навчання на психолога.

Отже, підводячи підсумок кореляційного аналізу, можемо стверджувати, що кар'єрні орієнтації студентів та професійна спрямованість тісно пов'язані з їх ціннісно-смісловою сферою. Власне найбільш значимі цінності та смисли, що склалися протягом життя, обумовлюють кар'єрні орієнтації та майбутній професійний шлях молоді.

2.4. Практичні рекомендації щодо формування кар'єрних орієнтацій у студентів

Проведене емпіричне дослідження дозволило встановити зв'язки між кар'єрними орієнтаціями та ціннісно-смісловою сферою студентів, на основі яких розроблено практичні рекомендації студентам та педагогічним працівникам закладів вищої освіти щодо формування кар'єрних орієнтацій у студентської молоді.

1. З метою діагностики провідних кар'єрних орієнтацій та професійної спрямованості особистості доцільно використовувати Методику діагностики ціннісних орієнтацій у кар'єрі «Якорі кар'єри» Е. Шейна та Методику професійного самовизначення Дж. Голланда. Якщо дозволяють умови ЗВО,

бажано проводити діагностику кар'єрних орієнтацій на 1 та на 4 курсі з метою розуміння їх динаміки.

2. Для кращого розуміння студентами їх індивідуально-психологічних особливостей протягом навчання у ЗВО необхідно проводити збір та систематизацію інформації:

а) про їх потреби, мотиви, домагання, інтереси, схильності, здібності, життєві та професійні цілі та цінності, адекватність самооцінки, пріоритетні способи прийняття рішення, життєві стратегії, способи саморегуляції, самопрезентації, індивідуальний стиль навчальної діяльності;

б) про обрану професію та кар'єру (предмет, цілі, засоби, умови праці; можливі форми стимулювання та заохочення професійної активності; способи професійного та посадового зростання; професійно значущі особистісні якості, вимоги до професійної компетентності; можливий соціальний статус і доход);

в) про ринок праці та освітні послуги у обраній професійній сфері (можливих освітніх траєкторіях у державній та приватній сферах освіти; затребуваності обраної професії на ринку праці та перспективи попиту на фахівців у майбутньому; про перспективи розвитку обраної професійної галузі).

3. На основі зібраної інформації рекомендується продумати та побудувати план розвитку кар'єри. Для цього важливо визначити пріоритетні особистісні та професійні цілі та життєві цінності. Орієнтуючись на них, виробити технологію досягнення цілей: продумати та сформулювати основні кроки по досягненню мети, обрати оптимальні засоби, проаналізувати власні сильні та слабкі сторони для досягнення кар'єрних цілей.

Також бажано оцінити кар'єрний план з позиції його реалістичності, економічності та привабливості для студента.

4. Для кращого усвідомлення особливостей професійної діяльності психолога можна провести кілька вправ, що розкривають сутність та специфіку цієї роботи.

а) Вправа «Професія-спеціальність. Професія – медичні протипоказання. Професія – професійно важливі якості».

Мета: підвищення рівня усвідомлення поняття спеціалізації в рамках професії психолога, розширення інформованості про багатогранність професійної праці. Учасникам пояснюють, як співвідносяться поняття «професія» та «спеціальність», наприклад, професія - вчитель, спеціальність - вчитель фізкультури і т. д. Інструкція

Студентам пропонується ряд професій, для яких вони мають назвати якомога більше спеціальностей. Останньою називається професія психолога і детально обговорюється специфіка роботи в різних напрямках професійної діяльності.

За аналогічним принципом можна побудувати інші ігрові вправи: «Професія - навчальний заклад» (називається професія, а учасники повинні назвати, де реально можна її набути), «Професія - медичне протипоказання» (для даної професії), «Професія - необхідні якості» (проблема професійно важливих якостей) і т. д.

б) Вправа «Зоряний час».

Мета: допомогти студентам краще уявити та усвідомити основні особистісні сенси професії психолога та співставити їх з власними цінностями та смислами.

Спочатку студентам пропонується кілька професій (лікар, вчений, продавець, юрист) та дається інструкція уявити їх зоряний час: що може свідчити про найбільшу ефективність професійної діяльності? Які радощі вони отримують від своєї роботи? Що приносить задоволення та робить їх щасливими?

Наступний крок – обговорення професії психолога. Як виглядає зоряний час психолога?

в) Вправа «Один день з життя психолога».

Мета: підвищити рівень усвідомлення учасниками типового і специфічного у професійній діяльності того чи іншого спеціаліста з акцентом на роботі психолога.

Першою учасники розглядають будь-яку професію, наприклад, професію фотомоделі. Інструкція: «Зараз ми сумісними зусиллями спробуємо скласти розповідь про типовий робочий день нашого працівника - фотомоделі. Розповідь повинна складатися тільки з іменників. Наприклад, розповідь про робочий день учителя могла би бути такою: дзвінок - сніданок – дзвінок - урок - двієчники - запитання - відповідь - трійка - вчительська - директор - конфлікт - урок - відмінники - дзвінок - дім - ліжко.

Далі студенти тренуються на професії фотомоделі та переходять до професії психолога. При обговоренні можна запитати, чи цікавою вийшла розповідь та уточнити, що саме мав на увазі кожен учасник, якщо побудований ланцюжок іменників був незрозумілий.

г) Вправа «Співбесіда з працедавцем».

Мета: вироблення навичок ефективної самопрезентації.

Кожен учасник випробовує себе в ролі шукача роботи. Хтось із членів групи грає роль працедавця. Ведучий тренінгу може дати установку на відмову «шукачу» або пред'явлення йому жорстких вимог. Це надасть грі більш реалістичного і творчого характеру. Учасники, які не беруть участь у співбесіді, спостерігають за грою та після її завершення аналізують, дають зворотній зв'язок «шукачу» стосовно ефективності його самопрезентації і поведінки на співбесіді.

Висновки до другого розділу

З метою встановлення зв'язку кар'єрних орієнтацій з характеристиками ціннісно-сміслової сфери було проведено емпіричне дослідження на базі НАУ. Вибірку склали студенти 4 курсу спеціальності «Психологія» у кількості 50 осіб. Для діагностики кар'єрних орієнтацій та професійної спрямованості особистості було використано Методику діагностики ціннісних орієнтацій у кар'єрі «Якорі кар'єри» Е. Шейна та Методику професійного самовизначення Дж. Голланда.

Встановлено, що у більшості студентів кар'єрні орієнтації не виражені і знаходяться на етапі формування. Можливо така невпевненість у майбутній професійній діяльності обумовлена воєнним станом в Україні та невизначеністю. Проте частина студентів 4 курсу продемонстрували чітке розуміння своїх професійних планів та мають виражені кар'єрні орієнтації. 46% студентів-психологів орієнтовані на служіння, тобто в них переважають альтруїстичні тенденції, бажання допомагати людям, що властиво цій професії. 44% прагнуть автономії, хочуть мати свою справу, приватну практику, не залежати від державної установи. 40% випускників хотіли б мати стабільну роботу, що можна пояснити відсутністю практичного досвіду, бажанням відчувати захищеність та отримувати стабільний матеріальний прибуток. 38% респондентів орієнтовані на професійну компетентність, прагнуть стати висококваліфікованими фахівцями, зростати та постійно вдосконалюватися у професійному розвитку.

Для 36% студентів-психологів виявилася важливою можливість поєднувати різні сфери життя: роботу, навчання, сім'ю, особисте життя, хобі. Таке прагнення до інтеграції стилів життя властиве сучасній молоді, яка не хоче жити лише роботою, а бажає мати час на розваги та особисте життя. Менш вираженими виявилися кар'єрні орієнтації підприємництво (32%), стабільність місця проживання (32%) та менеджмент (28%).

Серед типів професійної спрямованості особистості найбільша кількість студентів-психологів (40%) має високий рівень соціального типу, тобто вони вміють спілкуватися, здатні до співпереживання, гуманістично орієнтовані. У 34% студентів діагностовано інтелектуальний тип особистості, що характеризується аналітичністю мислення, незалежністю суджень, схильністю до точних наук та до вивчення мов. 32% респондентів мають виражений артистичний тип особистості, для якого характерна розвинена уява, інтуїція, оригінальність мислення, творчий підхід. Якщо ці студенти працюватимуть психологами, їм швидше підійде напрямок арт-терапії та вільний графік роботи. Менше виражені реалістичний, конвенційний та підприємницький типи особистості, відповідно високий рівень діагностовано у 22%, 20% та 18%.

Для діагностики ціннісно-сислової сфери було обрано Морфологічний тест життєвих цінностей В.Ф. Сопова, Л.В. Карпушиної та Тест Смыслжиттєві орієнтації Д. Леонтєва. Встановлено, що найбільшої цінністю для студентів є високе матеріальне положення: у 40% респондентів діагностовано високий рівень, а у 42% - середній. На наш погляд, це зрозуміло, адже студентський вік досить складний період життя і в мирний час, а зараз ситуація ускладнюється через економічну кризу під час воєнного стану та зростання безробіття. На другому місці опинилася цінність активних соціальних контактів, її високий рівень діагностовано у 36% студентів, також на високому рівні виявилися цінності досягнення та саморозвитку у 32% студентів, це вказує на спрямованість сучасної молоді на активну діяльність, самовдосконалення, прагнення досягти успіху в обраній професії. Серед життєвих сфер найбільш цінними для студентів виявились сім'я та сфера захоплень (високий рівень діагностовано відповідно у 40% та 32% респондентів).

Рівень осмисленості життя у студентів середній. Лише 28% опитаних вказали на високу осмисленість свого життя, 26% - на низьку, у інших 46% середні показники. Можемо зробити висновок, що в період воєнного стану

молодь переживає екзистенційну кризу та перебуває в розгубленості. Серед окремих шкал методики найбільше виражений показник «цілі в житті» (36%), який характеризує спрямованість людини у майбутнє, наявність сформованих життєвих цілей. Високу результативність життя відзначили 30% студентів, а задоволеність процесом життя, тобто теперішнім, лише 24%, що може бути обумовлене складним періодом воєнного стану та труднощами у дистанційному навчанні.

За допомогою кореляційного аналізу встановлено, що студенти з кар'єрною орієнтацією на професійну компетентність високо цінують саморозвиток, власний престиж та високе матеріальне положення. Також у них діагностовано високий рівень осмисленості життя, задоволеність теперішнім та орієнтація на майбутнє. У студентів з кар'єрною орієнтацією на менеджмент виражені такі життєві цінності: креативність, активні соціальні контакти та високе матеріальне положення. Для респондентів з вираженою кар'єрною орієнтацією на автономію важливими виявилися саморозвиток та збереження власної індивідуальності.

Студенти, орієнтовані на служіння людям, з альтруїстичним спрямуванням цінують саморозвиток та духовне задоволення. Кар'єрна орієнтація виклик пов'язана з такими життєвими цінностями як саморозвиток, власний престиж та досягнення. Для студентів з кар'єрною орієнтацією інтеграція стилів життя важливим є духовне задоволення. Студенти з кар'єрною орієнтацією на підприємництво надають переваги креативному підходу до справи та цінують досягнення та власний престиж.

Встановлено, що висока осмисленість життя пов'язана з кар'єрною орієнтацією студентів на професійну компетентність та служіння. Отже, усвідомлене бажання стати фахівцем своєї справи та допомагати іншим вже в період навчання робить життя осмисленим та збільшує значимість освіти.

На основі отриманих результатів емпіричного дослідження було розроблено практичні рекомендації студентам та педагогічним працівникам ЗВО щодо формування кар'єрних орієнтацій у студентської молоді.

ВИСНОВКИ

1. Теоретичний аналіз наукових джерел з проблематики кар'єрних орієнтацій та їх зв'язку з ціннісно-смісловою сферою студентів дозволив зробити такі висновки. Кар'єрні орієнтації є структурним елементом Я-концепції особистості, що складаються з уявлень про власні здібності, мотивацію, потреби та сприяють просуванню в професійній діяльності, тобто побудові кар'єри. Вони формуються впродовж життя індивіда в процесі його соціалізації, в результаті накопичення знань про професію та досвіду власної професійної діяльності. Е. Шейн описав 8 видів кар'єрних орієнтацій або «якорів кар'єри»: професійну компетентність, менеджмент, автономію, стабільність, служіння, виклик, інтеграцію стилів життя, підприємництво. Серед соціально-психологічних чинників кар'єрних орієнтацій виокремлюють психологічний тип особистості, пізнавальні інтереси, нахили, професійну спрямованість, професійну мотивацію.

Студентський вік є сенситивним періодом для розвитку ціннісно-сміслової сфери, адже саме в цей час формуються смисложиттєві орієнтири, вибудовується ієрархія цінностей, стають більш визначеними особистісна позиція та моральні нормативи. Професійна спрямованість студентів допомагає вибудовувати стратегію навчання, працевлаштування та подальшого кар'єрного зростання завдяки ціннісним та кар'єрним орієнтаціям, які уточнюються та змінюються у процесі навчання у закладах освіти.

2. З метою встановлення зв'язку кар'єрних орієнтацій з характеристиками ціннісно-сміслової сфери було проведене емпіричне дослідження на базі НАУ. Вибірку склали студенти 4 курсу спеціальності «Психологія» у кількості 50 осіб. Для діагностики кар'єрних орієнтацій та професійної спрямованості особистості було використано Методику діагностики ціннісних орієнтацій у кар'єрі «Якорі кар'єри» Е. Шейна та Методику професійного самовизначення Дж. Голланда.

Встановлено, що 46% студентів-психологів орієнтовані на служіння, тобто в них переважають альтруїстичні тенденції, бажання допомагати людям, що властиво цій професії. 44% прагнуть автономії, хочуть мати свою справу, приватну практику, не залежати від державної установи. 40% випускників хотіли б мати стабільну роботу, 38% респондентів орієнтовані на професійну компетентність, прагнуть стати висококваліфікованими фахівцями, зростати та постійно вдосконалюватися у професійному розвитку. Для 36% студентів-психологів виявилася важливою можливістю поєднувати різні сфери життя: роботу, навчання, сім'ю, особисте життя, хобі. Менш вираженими виявилися кар'єрні орієнтації підприємництво (32%), стабільність місця проживання (32%) та менеджмент (28%).

3. Для діагностики ціннісно-сислової сфери було обрано Морфологічний тест життєвих цінностей В.Ф. Сопова, Л.В. Карпушиної та Тест Сисложиттєві орієнтації Д. Леонтєва. Встановлено, що найбільшої цінністю для студентів є високе матеріальне положення (40%), на другому місці опинилася цінність активних соціальних контактів (36%), також на високому рівні виявилися цінності досягнення та саморозвитку у 32% студентів, це вказує на спрямованість сучасної молоді на активну діяльність, самовдосконалення, прагнення досягти успіху в обраній професії.

Рівень осмисленості життя у студентів середній. Лише 28% опитаних вказали на високу осмисленість свого життя, 26% - на низьку, у інших 46% середні показники. Можемо зробити висновок, що в період воєнного стану молодь переживає екзистенційну кризу та перебуває в розгубленості. Серед окремих шкал методики найбільше виражений показник «цілі в житті» (36%), який характеризує спрямованість людини у майбутнє, наявність сформованих життєвих цілей. Високу результативність життя відзначили 30% студентів, а задоволеність процесом життя, тобто теперішнім, лише 24%, що може бути обумовлене складним періодом воєнного стану та труднощами у дистанційному навчанні.

4. За допомогою кореляційного аналізу встановлено тісний зв'язок кар'єрних орієнтацій з характеристиками ціннісно-сислової сфери студентів. Студенти з кар'єрною орієнтацією на професійну компетентність високо цінують саморозвиток, власний престиж та високе матеріальне положення. Також у них діагностовано високий рівень осмисленості життя, задоволеність теперішнім та орієнтація на майбутнє. У студентів з кар'єрною орієнтацією на менеджмент виражені такі життєві цінності: креативність, активні соціальні контакти та високе матеріальне положення. Для респондентів з вираженою кар'єрною орієнтацією на автономію важливими виявилися саморозвиток та збереження власної індивідуальності.

Студенти, орієнтовані на служіння людям, з альтруїстичним спрямуванням цінують саморозвиток та духовне задоволення. Кар'єрна орієнтація виклик пов'язана з такими життєвими цінностями як саморозвиток, власний престиж та досягнення. Для студентів з кар'єрною орієнтацією інтеграція стилів життя важливим є духовне задоволення. Студенти з кар'єрною орієнтацією на підприємництво надають переваги креативному підходу до справи та цінують досягнення та власний престиж.

Встановлено, що висока осмисленість життя пов'язана з кар'єрною орієнтацією студентів на професійну компетентність та служіння. Отже, усвідомлене бажання стати фахівцем своєї справи та допомагати іншим вже в період навчання робить життя осмисленим та збільшує значимість освіти.

5. На основі отриманих результатів емпіричного дослідження було розроблено практичні рекомендації студентам та педагогічним працівникам ЗВО щодо формування кар'єрних орієнтацій у студентській молоді та усвідомлення власних професійно важливих якостей та їх відповідності професії психолога.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базиль Л., Орлов В. Консультування з кар'єри: конструктивна взаємодія науки і практики, *Professional Pedagogics*: Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. №18. 2019. С. 28-32.
2. Базиль Л., Орлов В. Суперечності в консультуванні з професійної кар'єри майбутніх кваліфікованих робітників, *Professional Pedagogics*: Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. №16. 2018. С. 12-21.
3. Балакірева О. М. Трансформація ціннісних орієнтацій в українському суспільстві. *Український соціум*. 2002. № 1. С. 21-32.
4. Болотова В.О., Байдак Т.М. Кар'єрні орієнтації сучасного студентства. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. 2017. Вип. 76. С. 130-136.
5. Борисюк А. С. Професійна кар'єра як соціально-психологічний феномен. *Проблеми загальної та педагогічної психології*: зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Київ, 2007. Т. 9, ч. 4. С. 94-101.
6. Вдовиченко Р. Формування системи професійно-ціннісних орієнтацій студентів університету як педагогічна проблема. Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету, 2019. №3. С.24–30.
7. Вірна Ж. П. Професійний простір особистості: від ознак дисциплінарності до реальності суб'єктивного моделювання. *Проблеми сучасної психології*. 2014. Вип. 23. С. 100-111.
8. Вітковська О. Професійне самовизначення особистості і практичні аспекти професійної консультації: монографія. Київ: Науковий світ, 2001. 191 с.
9. Гончарова Н.О. Психологічні особливості формування кар'єрних орієнтацій студентів. *Психологія і особистість*. 2020. № 2 (18). С. 223-233.

10. Гриценко І. Проблеми формування кар'єрних орієнтацій учнів професійно-технічних навчальних закладів. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України*. Серія «Професійна педагогіка». 2017. № 13. С. 44-50.
11. Гупаловська В., Каляманська О., Щербатюк О. Гендерні особливості кар'єрних орієнтацій людини. *Вісник Львівського Університету. Філософські науки*. 2008. Вип. 11, с. 229-246.
12. Долгих Л. Кар'єрні домагання як суб'єктивний механізм професійної самореалізації. *Соціальна психологія*. 2005. № 2. С. 64-71.
13. Єрохін С. А., Нікітін Ю. В., Нікітіна І. В. Концепція професійної мотивації студентів як фактору конкурентності на ринку праці. *Юридична наука*. 2011. №1 (1). С. 20-27.
14. Закатнов Д. О. Кар'єрні орієнтації учнів закладів професійної освіти. *Нові тенденції і явища у дитячому і молодіжному середовищі в Україні: цивілізаційний, культурологічний, інформаційний виміри: зб. наук. праць*. Київ: ТОВ «Видавниче підприємство «Едельвейс». 2017. С. 216-222.
15. Зеєр Е.Ф. Психологія професійної освіти: навч. посіб. Воронеж: Вид-во НПО «МОДЕК», 2003. 480 с.
16. Казанжи М.Й., Вдовіченко О.В. Кар'єрні орієнтації сучасної студентської молоді (на прикладі окремої спеціалізації). *Психологія особистості*. Вип. 27. 2021. С. 109-113.
17. Карамушка Л.М. Психологія управління: Навч. посіб. Київ: Міленіум, 2003. С. 283-289.
18. Клименко Ю.О. Особливості кар'єрних орієнтацій студентів. *Психологія особистості*. 2022. №1 (21). С. 100-114.
19. Корнієнко І. Професійні орієнтації в системі життєвих стратегій старшокласника. *Практична психологія та соціальна робота*. 2000. № 5. С. 35-38.
20. Лапін Н. І. 2009. Проблема цінностей в дослідженнях В. А. Ядова та його колег. В зб.: *Vivat, Ядов!* М.: ІС РАН; С. 248-265.

21. Леонтьєв Д.О. Тест смисложиттєвих орієнтацій (СЖО). 2-е вид. М.: Смисл, 2000. 18 с.
22. Майорчак Н. М., Мозола Н. М. Психологічні аспекти формування кар'єрних орієнтацій у менеджерів низової ланки. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. №1, 2014. С. 252-259.
23. Марченко І. Б. Психологічні механізми підвищення престижу робітничих професій. *Актуальні проблеми професійної орієнтації та професійного навчання населення*: зб. наук. праць III Всеукраїнської науково-практичної конференції. Упор.: Міропольська М. А., Капченко Л. М., Алексєєва А. В., Савченко Н. В. Київ: ІПК ДСЗУ, 2008. 456 с.
24. Маршавін Ю. Профорієнтація незайнятого населення та молоді як чинник досягнення професійної відповідності попиту і пропозиції на ринку праці. *Україна: аспекти праці*. 2008. № 2. С.20-24.
25. Моргун В. Ф., Тітов І. Г. Основи психологічної діагностики: навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів. Київ: Слово, 2012. 464 с.
26. Найдьонов М. І., Григоровська Л. В. Престижність як аргумент вибору майбутньої професії та її динаміка протягом 2008–2010 років. *Актуальні проблеми професійної орієнтації та професійного навчання населення*: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (24 листопада 2011 р., м. Київ). уклад.: Л. М. Купченко, С. О. Тарасюк, Л. Г. Авдєєв та ін. К.: ІНК ДСЗУ, 2011. 324 с.
27. Онуфрив С. Соціально-психологічні чинники кар'єрних орієнтацій студентів-журналістів. *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика*. 2020. Вип. 48. С. 214-223.
28. Орлов В. Кар'єрні орієнтації суб'єктів сучасної професійної школи. *Professional Pedagogics*, 2018. №13. С. 15-21.
29. Перегончук Н., Фальчук М. Кар'єра та кар'єрні орієнтації: вивчення змісту понять. *Молодий вчений*, 2018. Вип. 12. №64, С. 60-64.

30. Петровська І. Р. Психологічні особливості кар'єрних орієнтацій студентів-психологів. *Молодий вчений*. 2015. № 2 (17). С. 224-227.
31. Проскурка Н.М., Демченко Н.І. Професійна ідентичність як запорука успішної професійної кар'єри. Актуальні проблеми вищої професійної освіти: зб. наук. праць / за заг. ред. Л.В. Барановської. К.: НАУ, 2020. С. 52-54.
32. Проскурка Н. М., Демченко Н.І. Особливості кар'єрних орієнтацій студентів-психологів. *Scientific Letters Of Academic Society Of Michal Baludansky*: зб. наук. праць. Т.6. Словачія, Кошице, 2018. С.39-45.
33. Психологія праці та професійної підготовки особистості: Навч. посіб. За ред. П.С. Перепелиці, В.В. Рибалки. Хмельницький: ТУП, 2001. 330 с.
34. Рева М. М. Особливості розвитку життєвої перспективи майбутніх психологів у процесі професійного навчання. *Психологія і особистість*. 2018. №1 (13). С. 106-117.
35. Рогов Е.І. Вибір професії: Становлення професіонала. М.: ВЛАДОС-ПРЕСС, 2003. 336 с.
36. Семиченко В. А. Відносини між привабливою базовою моделлю державного устрою і життєвими орієнтаціями студентської молоді. *International Journal of Education & Development*. 2017. Vol. 3: Psychology. P. 86-95.
37. Синдром професійного вигорання та професійна кар'єра працівників освітніх організацій: гендерні аспекти: навч. посіб. За ред. С. Д. Максименко, Л. М. Карамушка, Т. В. Зайчикова, О. І. Бондарчук та ін. Київ: Міленіум, 2006. 366 с.
38. Сопов В. Ф., Карпушина Л. В. Морфологічний тест життєвих цінностей. *Прикладна психологія*, 2001. № 4. С. 9-30.
39. Столярчук О.А. Вплив мотивів навчання студентів на формування їх кар'єрних орієнтацій. *Педагогічний процес: теорія і*

практика. Серія «Психологія». К.: Видавниче підприємство «Едельвейс», 2016. Вип. 1. С. 21-25.

40. Тітова Т. Є. Дослідження смислових аспектів особистісної саморегуляції студентів-психологів. *Психологія і особистість*. 2016. № 2 (10). С. 211-221.

41. Чикер В. А. Психологічна діагностика організації і персоналу. СПб: Речь, 2004. 176 с.

42. Чуйко О.В., Гайдай Ю.В. Взаємозв'язок ціннісних орієнтацій і кар'єрної спрямованості сучасного студента. Теорія і практика сучасної психології. 2018. №5. С. 171-179.

43. Шейн Е. Організаційна культура та лідерство. СПб.: Пітер, 2008. 336 с.

44. Щотка О.П. Розвиток кар'єрної орієнтації «менеджмент» у магістранток. Організаційна психологія. Економічна психологія. Ін-т психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. № 1 (8). 2017. С. 91-97.

45. Ядов В. А., Кон І. С. Особистість та її ціннісні орієнтації. Інформаційний бюлетень ССА. Вип. 1. М.: ІКСІ. С. 19-28.

46. Antonenko I., Begicheva O., Karpova I. Social Attitudes to the Career Process of Students with Different Career Orientations. *Digital Economy and the New Labor Market: Jobs, Competences and Innovative HR Technologies*. 2021, pp.391-396. DOI: 10.1007/978-3-030-60926-9_50

47. Lesin A.M. Interconnection of Values and Valuable Career Orientations of Students of Humanitarian Specialties. *Bulletin of Udmurt University. Series Philosophy. Psychology. Pedagogy*. 2021. pp. 170-178. DOI: 10.35634/2412-9550-2021-31-2-170-178

48. McDonald K. S., Hite L. M. Reviving the relevance of career development in human resource development. *Human Resource Development Review*. 2005. № 4. P. 418-439.

49. Pshembayeva E., Pfeyfer N., Uaikhanova M., Bubenchikova A. Career success: Analysis and development of career opportunities in students.

Frontiers in Education. 2022.Vol. 12, №6, PP.7-14. DOI: 10.3389/feduc.2022.999541

50. Rokeach M. Beliefs, attitudes and values. *A theory of organization and change*. San Francisco, 1972. 218 p.

51. Schein E. N. Career anchors revisited: Implications for career development in the 21st century. *Academy of Management Executive*. 1996. Vol. 10. № 4. P. 80-89.

52. Weidner D. Career Pathway Orientation Courses and Their Influences on Student Career Decision Making. 2019. Dissertations. 459. <https://digitalcommons.nl.edu/diss/459>

53. Vaino T., Vaino K., Rannikmäe M., Holbrook J. Factors explaining gymnasium students' technology related career orientations. *Journal of Baltic Science Education*. 2015. Vol.10, №25. pp. 706-722.

Додаток А

Таблиця 1

Встановлення типу розподілу даних за допомогою непараметричного критерію
Колмогорова-Смірнова

(Методика діагностики ціннісних орієнтацій у кар'єрі «Якорі кар'єри» Е. Шейна)

Одновыборочный критерий Колмогорова-Смирнова										
		Проф. комп	Менед жмент	Авто номія	Стаб. роб	Стаб. міся прож	Слу- жін- ня	Вик- лик	Інтегр. стилів	Під- при- ємн
N		50	50	50	50	50	50	50	50	50
Параметры нормального распреде- ления	Среднее	45,000 0	50,7455	48,11 11	13,63 64	13,4182	15,14 55	12,5 091	11,818 2	17,490 9
	Среднекв. отклонения	15,122 14	17,2511 1	15,45 128	6,552 82	3,79908	3,718 91	5,30 853	5,4300 0	5,5905 8
Наибольшие экстремаль- ные расхождения	Абсолютная	,085	,113	,092	,182	,155	,175	,136	,134	,173
	Положитель ные	,085	,113	,092	,169	,155	,134	,136	,134	,122
	Отрицатель ные	-,066	-,099	-,056	-,182	-,100	-,175	-,100	-,091	-,173
Статистика критерия		,085	,113	,092	,182	,155	,175	,136	,134	,173
Асимп. знач. (двухсторонняя)		,200	,079	,200	,071	,082	,078	,062	,096	,127

Встановлення типу розподілу даних за допомогою непараметричного критерію Колмогорова-Смірнова (Методика професійного самовизначення Дж. Голланда)

Одновыборочный критерий Колмогорова-Смирнова							
		Реаліст	Інтелек т	Соціальн	Конвенцій н	Підпр	Артистич н
N		50	50	50	50	50	50
Параметры нормального распределения	Среднее	14,777 8	12,163 6	11,0364	17,0000	43,09 80	50,6137
	Среднекв. отклонения	3,7349 3	5,3290 4	4,65062	6,02771	11,19 510	9,93426
Наибольшие экстремальные расхождения	Абсолютная	,121	,196	,163	,202	,254	,149
	Положитель- ные	,112	,196	,163	,142	,192	,149
	Отрицатель- ные	-,121	-,103	-,131	-,202	-,254	-,103
Статистика критерия		,121	,196	,163	,202	,254	,149
Асимп. знач. (двухсторонняя)		,076	,127	,801	,450	,137	,106

Встановлення типу розподілу даних за допомогою непараметричного критерію Колмогорова-Смірнова (Морфологічний тест життєвих цінностей (В.Ф. Сопова, Л.В. Карпушиної))

Одновыборочный критерий Колмогорова-Смирнова									
		Саморо звиток	Дух.за довол	Креа тивн	Акт.со ц.конт	Воасн. прести ж	Високе .матер. пол	Дося гн	Збер.ін дивід
N		50	50	50	50	50	50	50	50
Параметры нормального распределени я	Среднее	16,0400	108,72 00	30,88 00	23,920 0	16,9600	71,4400	8,86 00	9,5800
	Среднекв. отклонения	5,46962	34,155 73	9,765 91	7,6847 1	5,39826	20,6320 1	2,78 487	3,4998 0
Наибольшие экстремальн ые расхождения	Абсолютная	,120	,089	,105	,104	,093	,061	,108	,132
	Положитель ные	,098	,056	,105	,104	,088	,057	,108	,132
	Отрицательн ые	-,120	-,089	-,085	-,063	-,093	-,061	-,090	-,075
Статистика критерия		,120	,089	,105	,104	,093	,061	,108	,132
Асимп. знач. (двухсторонняя)		,070	,200	,127	,200	,285	,113	,316	,078

Встановлення типу розподілу даних за допомогою непараметричного критерію
Колмогорова-Смірнова (Тест смисложиттєві орієнтації Д. Леонтьєва)

Одновыборочный критерий Колмогорова-Смирнова							
		Осмысл. життя	Цілі.ж иття	Процес.ж иття	Результа т.життя	ЛК.Я	ЛК.Ж иття
N		39	39	39	39	39	39
Параметры нормального распределения	Среднее	91,7949	28,589 7	25,8718	22,5128	18,15 38	29,948 7
	Среднекв. отклонения	19,90528	8,6014 6	7,43101	5,89769	4,029 75	11,598 43
Наибольшие экстремальные расхождения	Абсолютная	,124	,119	,099	,117	,177	,250
	Положитель- ные	,109	,087	,061	,095	,118	,250
	Отрицательные	-,124	-,119	-,099	-,117	-,177	-,144
Статистика критерия		,124	,119	,099	,117	,177	,250
Асимп. знач. (двухсторонняя)		,134	,177	,200	,197	,103	,227

Додаток Б

Таблиця 1

Встановлення кореляційних зв'язків між кар'єрними орієнтаціями та шкалами
«Морфологічного тесту життєвих цінностей» (В.Ф. Сопова, Л.В. Карпушиної)

		Саморо звиток	Дух.за довол. .	Креат ивн.	Акт.соц .конт.	Власн.пр естиж	Високе. матер.по л.	Досяг н.	Збер.інд ивід.
Проф. комп.	Корреляція Пирсона	,558**	-,142	,165	,267	,468**	,585**	,102	-,084
	Знач. (двухстороння)	,000	,336	,280	,063	,001	,000	,490	,569
	N	50	50	50	50	50	50	50	50
Менедж- мент	Корреляція Пирсона	,028	-,156	,323*	,323*	,259	,360*	,145	,005
	Знач. (двухстороння)	,846	,286	,023	,024	,072	,011	,320	,976
	N	50	50	50	50	50	50	50	50
Автоно- мія	Корреляція Пирсона	,465**	-,141	,177	,160	,233	,173	,075	,477**
	Знач. (двухстороння)	,001	,334	,212	,115	,107	,210	,606	,001
	N	50	50	50	50	50	50	50	50
Стаб.роб.	Корреляція Пирсона	,211	-,065	,112	,120	,218	,076	,267	-,044
	Знач. (двухстороння)	,146	,659	,221	,323	,132	,606	,063	,763
	N	50	50	50	50	50	50	50	50
Стаб. місця прож.	Корреляція Пирсона	,201	,054	,007	-,034	,061	,003	-,085	,189
	Знач. (двухстороння)	,166	,713	,964	,816	,675	,986	,560	,094
	N	50	50	50	50	50	50	50	50
Служіння	Корреляція Пирсона	,419**	,477*	-,156	-,026	-,047	-,122	,263	,015
	Знач. (двухстороння)	,009	,001	,284	,857	,748	,404	,067	,920
	N	50	50	50	50	50	50	50	50

Виклик	Корреляция Пирсона	,327*	,197	-,184	-,176	,377**	-,262	,407*	,136
	Знач. (двухсторонняя)	,022	,175	,205	,227	,008	,069	,004	,351
	N	50	50	50	50	50	50	50	50
Інтегр. стилів	Корреляция Пирсона	,005	,412*	-,169	-,165	-,127	-,180	,185	,222
	Знач. (двухсторонняя)	,971	,003	,245	,258	,383	,215	,204	,125
	N	50	50	50	50	50	50	50	50
Підпри-ємн.	Корреляция Пирсона	-,173	,104	,501*	-,162	,322*	-,182	,310*	,066
	Знач. (двухсторонняя)	,235	,477	,000	,266	,046	,212	,030	,654
	N	50	50	50	50	50	50	50	50

Таблиця 2

Встановлення кореляційних зв'язків між кар'єрними орієнтаціями та шкалами Тесту смисложиттєвих орієнтацій Д. Леонт'єва

		Осмысл. життя	Цілі життя	Процес життя	Результат життя	ЛК Я	ЛК Життя
Проф.комп.	Корреляція Пирсона	,377**	,336*	,419**	,134	,188	,128
	Знач. (двухстороння)	,008	,039	,009	,423	,258	,239
	N	50	50	50	50	50	50
Менедж- мент	Корреляція Пирсона	-,096	-,294	,234	-,158	,322*	,151
	Знач. (двухстороння)	,561	,069	,151	,336	,046	,360
	N	50	50	50	50	50	50
Автономія	Корреляція Пирсона	,132	,124	,280	,255	,240	,037
	Знач. (двухстороння)	,239	,451	,085	,117	,141	,846
	N	50	50	50	50	50	50
Стаб.роб.	Корреляція Пирсона	,270	,172	,348*	,359*	,161	,127
	Знач. (двухстороння)	,097	,296	,030	,025	,326	,442
	N	50	50	50	50	50	50
Стаб. міся прож.	Корреляція Пирсона	,265	,026	,212	,216	-,093	,071
	Знач. (двухстороння)	,103	,873	,195	,186	,573	,668
	N	50	50	50	50	50	50
Служіння	Корреляція Пирсона	,376**	-,051	,400**	,116	,120	,061
	Знач. (двухстороння)	,008	,759	,004	,482	,467	,712

	N	50	50	50	50	50	50
Виклик	Корреляція Пирсона	-,116	-,087	-,171	-,034	,332*	-,009
	Знач. (двухстороння)	,481	,596	,298	,839	,039	,958
	N	50	50	50	50	50	50
Інтегр. стилів	Корреляція Пирсона	-,021	-,191	-,127	-,047	-,182	,049
	Знач. (двухстороння)	,898	,243	,442	,779	,267	,766
	N	50	50	50	50	50	50
Підприємн.	Корреляція Пирсона	-,048	,012	-,052	-,051	-,206	-,156
	Знач. (двухстороння)	,770	,941	,755	,756	,208	,343
	N	50	50	50	50	50	50

Встановлення кореляційних зв'язків між професійним типом особистості та шкалами «Морфологічного тесту життєвих цінностей» В.Ф. Сопова, Л.В. Карпушиної

		Реаліс т.	Інтеле кт.	Соціал ьн.	Конвенці йн.	Підпр.	Артист ичн.
Саморозв иток	Корреляція Пирсона	,135	,308*	-,081	-,209	,065	,410**
	Знач. (двухстороння)	,361	,031	,581	,150	,657	,003
	N	50	50	50	50	50	50
Дух. задовол	Корреляція Пирсона	,141	,092	,376**	,186	-,200	,286*
	Знач. (двухстороння)	,339	,530	,008	,246	,169	,047
	N	50	50	50	50	50	50
Креативн.	Корреляція Пирсона	,256	,187	-,277	-,178	,066	,432**
	Знач. (двухстороння)	,079	,246	,054	,220	,654	,002
	N	50	50	50	50	50	50
Акт.соц. конт.	Корреляція Пирсона	,106	-,224	,373**	-,265	,033	-,275
	Знач. (двухстороння)	,235	,122	,008	,066	,824	,056
	N	50	50	50	50	50	50
Власн. престиж	Корреляція Пирсона	,156	,335*	-,210	-,262	,338*	-,138
	Знач. (двухстороння)	,263	,020	,147	,068	,018	,343
	N	50	50	50	50	50	50
Високе матер.пол .	Корреляція Пирсона	,332*	,327*	-,244	-,239	,400**	-,029
	Знач. (двухстороння)	,021	,022	,091	,098	,004	,843

	N	50	50	50	50	50	50
Досягн.	Корреляція Пирсона	,005	,111	-,093	,167	,047	,190
	Знач. (двухстороння)	,974	,448	,525	,251	,748	,190
	N	50	50	50	50	50	50
Збер. індивід	Корреляція Пирсона	-,036	,013	,230	,155	,365**	,080
	Знач. (двухстороння)	,806	,928	,111	,287	,010	,586
	N	50	50	50	50	50	50

Встановлення кореляційних зв'язків між професійним типом особистості та шкалами
Тесту смисложиттєвих орієнтацій Д. Леонтьєва

		Реаліст.	Інтеле кт.	Соціаль н.	Конвенці йн.	Підпр.	Артистич н.
Осмысл. життя	Корреляция Пирсона	,225	,239	,434**	,086	,103	,327*
	Знач. (двухсторонняя)	,116	,112	,006	,601	,534	,022
	N	50	50	50	50	50	50
Цілі життя	Корреляция Пирсона	,286*	,369*	,110	,166	,013	-,203
	Знач. (двухсторонняя)	,047	,021	,504	,314	,938	,061
	N	50	50	50	50	50	50
Процес життя	Корреляция Пирсона	,190	-,081	,333*	,018	-,038	,310*
	Знач. (двухсторонняя)	,254	,622	,038	,915	,816	,030
	N	50	50	50	50	50	50
Результат життя	Корреляция Пирсона	,376*	,098	-,169	,091	,077	-,283
	Знач. (двухсторонняя)	,020	,553	,303	,581	,643	,080
	N	50	50	50	50	50	50
ЛК Я	Корреляция Пирсона	,268	,355*	,227	-,063	,455**	,234
	Знач. (двухсторонняя)	,104	,027	,164	,703	,004	,152
	N	50	50	50	50	50	50
ЛК Життя	Корреляция Пирсона	,244	,419**	-,025	,008	,012	-,196
	Знач. (двухсторонняя)	,140	,009	,880	,960	,943	,232
	N	50	50	50	50	50	50

**Методика діагностики ціннісних орієнтацій у кар'єрі «Якорі кар'єри»
Е.Шейна (переклад та адаптація В.А. Чікер, В.Е. Винокурова)**

Інструкція. Будь ласка, дайте відповіді на наступні питання

Тестовий матеріал

Наскільки важливим для Вас є кожне з таких тверджень?

Варіанти відповідей: 1 – абсолютно не важливо, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10 – виключно важливо

1. Строить свою карьеру в пределах конкретной научной или технической сферы.
2. Осуществлять наблюдение и контроль над людьми, влиять на них на всех уровнях.
3. Иметь возможность делать все по-своему и не быть стесненным правилами какой-либо организации.
4. Иметь постоянное место работы с гарантированным окладом и социальной защищенностью.
5. Употреблять свое умение общаться на пользу людям, помогать другим.
6. Работать над проблемами, которые представляются почти неразрешимыми.
7. Вести такой образ жизни, чтобы интересы семьи и карьеры взаимно уравновешивали друг друга.
8. Создать и построить нечто, что будет всецело моим произведением или идеей.
9. Продолжать работу по своей специальности, чем получить более высокую должность, не связанную с моей специальностью.
10. Быть первым руководителем в организации.
11. Иметь работу, не связанную с режимом или другими организационными ограничениями.
12. Работать в организации, которая обеспечит мне стабильность на длительный период времени.
13. Употребить свои умения и способности на то, чтобы сделать мир лучше.
14. Соревноваться с другими и побеждать.
15. Строить карьеру, которая позволит мне не изменять своему образу жизни.
16. Создать новое коммерческое предприятие.
17. Посвятить всю жизнь избранной профессии.
18. Занять высокую руководящую должность.
19. Иметь работу, которая представляет максимум свободы и автономии в выборе характера занятий, времени выполнения и т.д.
20. Оставаться на одном месте жительства, чем переехать в связи с повышением.
21. Иметь возможность использовать свои умения и таланты для служения важной цели.

Наскільки Ви погоджуєтесь з кожним з наступних тверджень?

Варіанти відповідей: 1 – абсолютно не згоден, 2,3,4,5,6,7,8,9, 10 – повністю згоден

22. Единственная действительная цель моей карьеры – находить и решать трудные проблемы, независимо от того, в какой области они возникли .
23. Я всегда стремлюсь уделять одинаковое внимание моей семье и моей карьере.
24. Я всегда нахожусь в поиске идей, которые дадут мне возможность начать и построить свое собственное дело.
25. Я соглашусь на руководящую должность только в том случае, если она находится в сфере моей профессиональной компетенции.

26. Я хотел бы достичь такого положения в организации, которое давало бы возможность наблюдать за работой других и интегрировать их деятельность.
27. В моей профессиональной деятельности я более всего заботился о своей свободе и автономии.
28. Для меня важнее остаться на нынешнем месте жительства, чем получить повышение или новую работу в другой деятельности.
29. Я всегда искал работу, на которой мог бы приносить пользу другим.
30. Соревнование и выигрыш – это наиболее важные и волнующие стороны моей карьеры.
31. Карьера имеет смысл только в том случае, если она позволяет вести жизнь, которая мне нравится.
32. Предпринимательская деятельность составляет центральную часть моей карьеры.
33. Я бы скорее ушел из организации, чем стал заниматься работой, не связанной с моей профессией.
34. Я буду считать, что достиг успеха в карьере только тогда, когда стану руководителем высокого уровня в солидной организации.
35. Я не хочу, чтобы меня стесняла какая-нибудь организация или мир бизнеса.
36. Я бы предпочел работать в организации, которая обеспечивает длительный контракт.
37. Я бы хотел посвятить свою карьеру достижению важной и полезной цели.
38. Я чувствую себя преуспевающим только тогда, когда я постоянно вовлечен в решение трудных проблем или в ситуацию соревнования.
39. Выбрать и поддерживать определенный образ жизни важнее, чем добиваться успеха в карьере.
40. Я всегда хотел основать и построить свой собственный бизнес.
41. Я предпочитаю работу, которая не связана с командировками.

Методика професійного самовизначення Дж. Голланда

Інструкція: "З кожної пари професій потрібно вказати одну, якій віддаєте перевагу. Усього 42 вибори".

Тест

№	а	б
1	інженер-техник	інженер-контролер
2	в'язальщик	санітарний лікар
3	повар	наборщик
4	фотограф	зав. магазином
5	чертежник	дизайнер
6	філософ	психіатр
7	учений-хімік	бухгалтер
8	редактор научного журналу	адвокат
9	лінгвіст	перекладач художественної літератури
10	педіатр	статистик
11	організатор виховної роботи	голова профспілки
12	спортивний лікар	фельетоніст
13	нотаріус	снабженець
14	перфоратор	карикатурист
15	політичний діяч	письменник
16	садовник	метеоролог
17	водій	медсестра
18	інженер-електрик	секретарь-машиністка
19	малювальник	художник по металу
20	біолог	головний лікар
21	телеоператор	режиссер
22	гідролог	ревизор
23	зоолог	зоотехнік
24	математик	архітектор
25	робітник ІДН	счетовод
26	вчитель	милиціонер
27	вихователь	художник по керамці
28	економіст	заведуючий відділом
29	корректор	критик
30	завхоз	директор

31	радиоинженер	специалист по ядерной физике
32	водопроводчик	наборщик
33	агроном	председатель сельхозкооператива
34	закройщик-модельер	декоратор
35	археолог	эксперт
36	работник музея	консультант
37	ученый	актер
38	логопед	стенографист
39	врач	дипломат
40	главный бухгалтер	директор
41	поэт	психолог
42	архивариус	скульптор

Морфологічний тест життєвих цінностей МТЖЦ В.Ф. Сопова, Л.В. Карпушиної

Інструкція: «Вам пропонується опитувальник, в якому описані різні бажання та прагнення людини. Просимо Вас оцінити кожне твердження за 5-бальною шкалою наступним чином:

- якщо для Вас сенс твердження не має жодного значення, то у відповідній клітині бланка поставте цифру 1;
- якщо для Вас це має невелике значення, то поставте цифру 2;
- якщо для Вас це має певне значення, то поставте цифру 3;
- якщо для Вас це ВАЖЛИВО, то поставте цифру 4;
- якщо для Вас це ДУЖЕ ВАЖЛИВО, то поставте цифру 5.

Просимо Вас пам'ятати, що тут не може бути правильних та неправильних відповідей і що найправильнішою буде правдива відповідь. Намагайтеся не використовувати для оцінки цифру "3".

Текст опитувальника

1. Постоянно повышать свою профессиональную квалификацию.
2. Учиться, чтобы узнавать что-то новое в изучаемой области знаний.
3. Чтобы облик моего жилища постоянно изменялся.
4. Общаться с разными людьми, участвовать в общественной деятельности.
5. Чтобы люди, с которыми я провожу свободное время, увлекались тем же, чем и я.
6. Чтобы участие в спортивных состязаниях помогало мне в установлении личных рекордов.
7. Испытывать антипатии к другим.
8. Иметь интересную работу, полностью поглощающую меня.
9. Создавать что-то новое в изучаемой мною области знаний.
10. Быть лидером в моей семье.
11. Не отставать от времени, интересоваться общественно-политической жизнью.
12. В своём увлечении быстро достигать намеченных целей.
13. Чтобы физическая подготовленность позволяла надёжно выполнять работу, дающую хороший заработок.
14. Позлословить, когда у людей неприятности.
15. Учиться, чтобы «не зарывать свой талант в землю».
16. Вместе с семьёй посещать концерты, театры, выставки.
17. Применять свои собственные методы в общественной деятельности.
18. Состоять членом какого-либо клуба по интересам.
19. Чтобы окружающие замечали мою спортивную подтянутость.
20. Не испытывать чувства досады, когда высказывают мнение, противоположное моему.
21. Изобретать, совершенствовать, придумывать новое в своей профессии.
22. Чтобы уровень моей образованности позволял чувствовать себя уверенно в общении с самыми разными людьми.
23. Вести такой образ семейной жизни, который ценится обществом.
24. Добиваться конкретных целей, занимаясь общественной деятельностью.
25. Чтобы моё увлечение помогало укрепить моё материальное положение.
26. Чтобы физическая подготовленность делала меня независимым в любых ситуациях.
27. Чтобы семейная жизнь исправляла некоторые недостатки моей натуры.
28. Находить внутреннее удовлетворение в активной общественной жизни.
29. В свободное время создавать нечто новое, ранее не существовавшее.
30. Чтобы моя физическая форма позволяла мне уверенно общаться в любой компании.
31. Не испытывать колебаний, когда кому-то нужно помочь в беде.
32. Иметь приятельские отношения с коллегами по работе.
33. Учиться, чтобы не отстать от людей моего круга.

34. Чтобы мои дети опережали в своём развитии сверстников.
35. Получать материальное вознаграждение за общественную деятельность.
36. Чтобы моё увлечение подчёркивало мою индивидуальность.
37. Развивать свои организаторские способности, занимаясь общественной деятельностью.
38. Полностью сосредоточиться на своём увлечении, проводя свободное время за хобби.
39. Придумывать новые упражнения для физической разминки.
40. Перед длительной поездкой всегда продумывать, что взять с собой.
41. Какое впечатление моя работа оказывает на других людей.
42. Получить высшее образование или поступить в аспирантуру, получить учёную степень.
43. Чтобы моя семья обладала очень высоким уровнем материального благосостояния.
44. Твёрдо отстаивать определенную точку зрения в общественно-политических вопросах.
45. Знать свои способности в сфере хобби.
46. Получать удовольствие даже от тяжёлой физической нагрузки.
47. Внимательно слушать собеседника, кто бы он ни был.
48. В работе быстро достигать намеченных целей.
49. Чтобы уровень образования помог бы мне укрепить моё материальное положение.
50. Сохранять полную свободу и независимость от членов моей семьи.
51. Чтобы активная физическая деятельность позволяла изменять мой характер.
52. Не думать, когда у людей неприятности, что они получили по заслугам.
53. Чтобы на работе была возможность получения дополнительных материальных благ (премии, путёвки, выгодные командировки и т.п.).
54. Учиться, чтобы «не затеряться в толпе».
55. Бросать что-то делать, когда не уверен в своих силах.
56. Чтобы моя профессия подчёркивала индивидуальность.
57. Заниматься изучением новых веяний в моей профессиональной деятельности.
58. Учиться, получая при этом удовольствие.
59. Постоянно интересоваться новыми методами обучения и воспитания детей в семье.
60. Участвуя в общественной жизни, взаимодействовать с опытными людьми.
61. Завоевать уважение у людей благодаря своему увлечению.
62. Всегда достигать намеченных спортивных разрядов и званий.
63. Не бросать что-то делать, если нет уверенности в своих силах.
64. Получать удовольствие не от результатов работы, а от самого процесса.
65. Повышать уровень своего образования, чтобы внести вклад в изучаемую дисциплину.
66. Чтобы для меня не имело значения, что лидер в семье – кто-то другой.
67. Чтобы мои общественно-политические взгляды совпадали с мнением авторитетных для меня людей.
68. Занимаясь на досуге любимым делом, детально продумывать свои действия.
69. Участвуя в различных соревнованиях, завоевать какой-либо приз, вознаграждение.
70. Не говорить с умыслом неприятных вещей.
71. Знать, какого уровня образования можно достичь с моими способностями, чтобы их совершенствовать.
72. В супружестве быть всегда абсолютно надёжным.
73. Чтобы жизнь моего окружения постоянно менялась.
74. Увлечаться чем-то в свободное время, общаясь с людьми, увлекающимися тем же.
75. Участвовать в спортивных соревнованиях, чтобы продемонстрировать своё превосходство.
76. Не испытывать внутреннего протеста, когда меня просят оказать услугу.
77. Чтобы приёмы моей работы изменялись.
78. Повышать уровень своего образования, чтобы быть вхожим в круг умных и интересных людей.
79. Иметь супруга (супругу) из семьи высокого социального положения.
80. Достигать поставленной цели в своей общественной деятельности.

81. В своём увлечении создавать необходимые в жизни вещи (одежду, мебель, технику и т. п.).
82. Чтобы физическая подготовка, давая свободу в движениях, создавала и ощущение личной свободы.
83. Научиться понимать характер моего супруга (супруги), чтобы избежать семейных конфликтов.
84. Быть полезным для общества.
85. Вносить различные усовершенствования в сферу моего хобби.
86. Чтобы среди членов моей спортивной секции (клуба, команды) было много друзей.
87. Внимательно следить за тем, как я одет.
88. Чтобы во время работы постоянно была возможность общаться с сослуживцами.
89. Чтобы уровень моего образования соответствовал уровню образования человека, мнение которого я ценю.
90. Тщательно планировать свою семейную жизнь.
91. Занимать такое место в обществе, которое укрепляло бы моё материальное положение.
92. Чтобы мои взгляды на жизнь проявлялись в моём увлечении.
93. Заниматься общественной деятельностью, учиться убеждать людей в своей точке зрения.
94. Чтобы увлечение занимало большую часть моего свободного времени.
95. Чтобы моя выдумка проявлялась даже в утренней зарядке.
96. Всегда охотно признавать свои ошибки.
97. Чтобы моя работа была на уровне и даже лучше, чем у других.
98. Чтобы уровень моего образования помог бы мне занять желаемую должность.
99. Чтобы супруг (супруга) получал(а) высокую зарплату.
100. Иметь собственные политические убеждения.
101. Чтобы круг моих увлечений постоянно расширялся.
102. Иметь, прежде всего, моральное удовлетворение от достигнутых успехов в спорте.
103. Не придумывать вескую причину, чтобы оправдаться.
104. Перед началом работы чётко её распланировать.
105. Чтобы моё образование давало возможность получения дополнительных материальных благ (гонорары, льготы).
106. В семейной жизни опираться лишь на собственные взгляды, даже если они противоречат общественному мнению.
107. Тратить много времени на чтение литературы, просмотр передач и фильмов о спорте.
108. Не завидовать удаче других.
109. Иметь высокооплачиваемую работу.
110. Выбрать редкую, уникальную специальность для обучения, чтобы лучше проявить свою индивидуальность.
111. Вести себя за столом дома так же, как и на людях.
112. Чтобы моя работа не противоречила моим жизненным принципам.

Тест Смысловиттєві орієнтації Д. Леонтьєва

Інструкція: Вам будуть запропоновані пари протилежних тверджень. Ваше завдання - вибрати одне з двох тверджень, яке, на Вашу думку, більше відповідає дійсності, і відзначити одну з цифр 1, 2, 3, залежно від того, наскільки Ви впевнені у виборі (або 0, якщо обидва твердження на Ваш погляд однаково вірні).

Тест № _____

П.І.Б. _____

Стать _____

1. Обычно мне очень скучно.	3	2	1	0	1	2	3	Обычно я полон энергии
2. Жизнь кажется мне всегда волнующей и захватывающей	3	2	1	0	1	2	3	Жизнь кажется мне совершенно спокойной и рутинной
3. В жизни я не имею определенных целей и намерений	3	2	1	0	1	2	3	В жизни я имею очень ясные цели и намерения
4. Моя жизнь представляется мне крайне бессмысленной и бесцельной	3	2	1	0	1	2	3	Моя жизнь представляется мне вполне осмысленной и целеустремленной.
5. Каждый день кажется мне всегда новым и непохожим на другие	3	2	1	0	1	2	3	Каждый день кажется мне совершенно похожим на все другие.
6. Когда я уйду на пенсию, я займусь интересными вещами, которыми всегда мечтал заняться	3	2	1	0	1	2	3	Когда я уйду на пенсию, я постараюсь не обременять себя никакими заботами.
7. Моя жизнь сложилась именно так, как я мечтал	3	2	1	0	1	2	3	Моя жизнь сложилась совсем не так, как я мечтал.
8. Я не добился успехов в осуществлении своих жизненных планов.	3	2	1	0	1	2	3	Я осуществил многое из того, что было мною запланировано в жизни.
9. Моя жизнь пуста и неинтересна.	3	2	1	0	1	2	3	Моя жизнь наполнена интересными делами
10. Если бы мне пришлось подводить сегодня итог моей жизни, то я бы сказал, что она была вполне осмысленной.	3	2	1	0	1	2	3	Если бы мне пришлось сегодня подводить итог моей жизни, то я бы сказал, что она не имела смысла.
11. Если бы я мог выбирать, то я бы построил свою жизнь совершенно иначе.	3	2	1	0	1	2	3	Если бы я мог выбирать, то я бы прожил жизнь еще раз так же, как живу сейчас.
12. Когда я смотрю на окружающий меня мир, он часто приводит меня в растерянность и беспокойство.	3	2	1	0	1	2	3	Когда я смотрю на окружающий меня мир, он совсем не вызывает у меня беспокойства и растерянности.
13. Я человек очень обязательный.	3	2	1	0	1	2	3	Я человек совсем не обязательный.
14. Я полагаю, что человек имеет возможность осуществить свой жизненный выбор по своему желанию.	3	2	1	0	1	2	3	Я полагаю, что человек лишен возможности выбирать из-за влияния природных способностей и обстоятельств.

15. Я определенно могу назвать себя целеустремленным человеком.	3	2	1	0	1	2	3	Я не могу назвать себя целеустремленным человеком.
16. В жизни я еще не нашел своего призвания и ясных целей.	3	2	1	0	1	2	3	В жизни я нашел свое призвание и цели.
17. Мои жизненные взгляды еще не определились.	3	2	1	0	1	2	3	Мои жизненные взгляды вполне определились.
18. Я считаю, что мне удалось найти призвание и интересные цели в жизни.	3	2	1	0	1	2	3	Я едва ли способен найти призвание и интересные цели в жизни.
19. Моя жизнь в моих руках, и я сам управляю ею.	3	2	1	0	1	2	3	Моя жизнь не подвластна мне и она управляется внешними событиями.
20. Мои повседневные дела приносят мне удовольствие и удовлетворение	3	2	1	0	1	2	3	Мои повседневные дела приносят мне сплошные неприятности и переживания.